

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року №152-Н
Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут харчових технологій, готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ **Г. П. Скляр**
(підпис, ініціали та прізвище)

«   » 2021 г.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Розвиток туризму у Вінницькій області: стан та перспективи»

зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра

Виконавець роботи Жушман Ігорь Вадимович
(прізвище, ім. 'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., Тараненко Олександр Олексійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім.'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	5
1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні.....	5
1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні.....	15
1.3 Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності.....	26
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	37
2.1 Організація туристичної діяльності у регіоні.....	37
2.2 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні.....	50
2.3 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні.....	66
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	76
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах інтенсивної та екстенсивної взаємодії природи та суспільства, підвищення потреб людини у рекреації, виникає об'єктивна необхідність у планомірному застосуванні природних багатств для їх задоволення. Поруч із домінуючими у економіці Вінницької області ресурсовикористовуючих галузей (лісозаготівля, гірничовидобування) при безперечній лідируючій ролі сільського господарства, доцільно розвивати природокористування, яке сприяє збереженню людського потенціалу території та природних ресурсів. На актуальність проведення такого дослідження вказує повільний розвиток рекреації і туризму в регіоні. З огляду на дану тенденцію існує потреба проведення комплексних досліджень для розвитку туризму у Вінницькій області.

Даному питанню присвячено чимало наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: О. О. Бейдика, Г. І. Денисика, А. Г. Кізюн, І. В. Левицької, Н. В. Коржа, В. П. Феєр, Ю. В. Яцентюка та інших. Однак, проблема вивчена недостатньо, що і обумовило вибір теми дипломної роботи та її актуальність.

Мета та завдання дослідження. Метою бакалаврської дипломної роботи є проведення комплексної оцінки стану розвитку туризму в Вінницькій області та обґрунтуванні напрямів його удосконалення.

Відповідно до поставленої мети дослідження у роботі потрібно вирішити такі основні завдання:

- встановити соціально-економічні чинники розвитку туризму у Вінницькій області;
- проаналізувати природно-ресурсну базу розвитку туризму у Вінницькій області;
- розглянути історико-культурні ресурси Вінницької області як чинник розвитку туристичної діяльності;
- провести оцінку організації туристичної діяльності у Вінницькій області.

області;

- дослідити особливості розвитку туристичної інфраструктури у Вінницькій області;

- запропонувати основні напрями удосконалення розвитку туризму у Вінницькій області.

Об’єкт дослідження – процес розвитку туризму в Вінницькій області.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні аспекти процесу розвитку туризму у Вінницькій області, що визначають основні напрями розвитку регіонального туризму.

Методи дослідження. Розглянута у роботі проблема вивчена за допомогою загальнонаукових методів: діалектики, індукції та дедукції, системного аналізу та структурного синтезу, статистичного та експертного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є теоретичні розробки в галузі розвитку ринку туристичних послуг, управління туризмом, системного аналізу, економіко-математичного моделювання; законодавчі та нормативні акти, що регламентують діяльність туристичної галузі; державні концепції, національні та регіональні програми і проекти з розвитку туризму; довідкові матеріали; статистичні дані; матеріали міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових симпозіумів та конференцій, а також періодичних видань з теми дослідження.

Галузь застосування результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути корисні органам влади в Вінницькій області при формуванні програмних документів, які направлені на розвиток сфери туризму, та прийнятті управлінських рішень.

Структура та обсяг. Бакалаврська дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, переліку інформаційних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 106 сторінок друкованого тексту, з них 76 основного тексту. У роботі міститься 35 таблиць, 12 рисунків, 11 додатків. Перелік інформаційних джерел складається з 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1. Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні

На розвиток туризму у Вінницькій області впливають соціально-економічні чинники (рисунок 1.1.1). Від їх поєднання залежать особливості формування регіонального туристичного продукту.

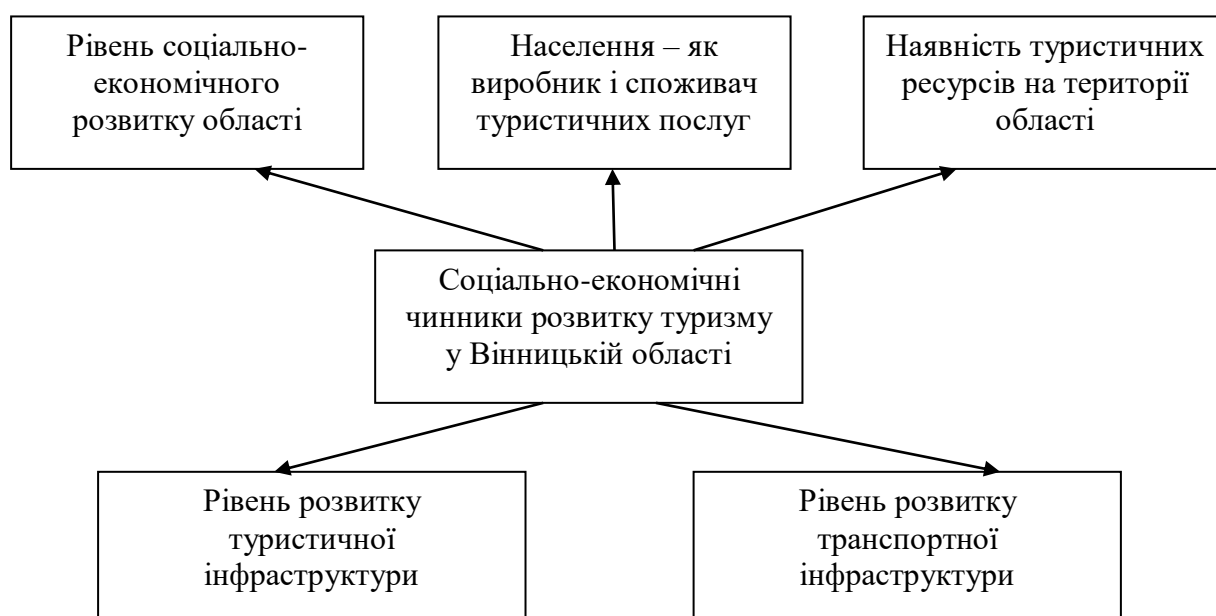

Рис. 1.1.1 – Соціально-економічні чинники, які впливають на розвиток туризму в регіоні [складено автором за [63]]

Розглянемо вплив чинників, які зазначені на рисунку 1.1.1, на розвиток туризму у Вінницькій області. За результатами моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 р. область увійшла до п'ятірки лідерів, посівши 4-те місце.

Валовий регіональний продукт (далі – ВРП) Вінницької області у 2018 р. становив 111 948 млн. грн (3,1 % ВРП України), тобто регіон посів 10-те місце після м. Київ, Дніпропетровської, Харківської, Київської, Донецької, Львівської, Полтавської, Одеської та Запорізької областей [7] (таблиця 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Питома вага Вінницької області в економіці України за 2016-2018 рр. [7]

Показник	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах)	3,1	3,1	3,1	-	-
Обсяг реалізованої промислової продукції	3,0	3,1	3,1	0,1	-
Виробництво продукції сільського господарства	8,4	8,2	8,4	-	0,2
Обсяг виконаних будівельних робіт	3,4	3,0	4,1	0,7	1,1
Капітальні інвестиції	2,3	2,6	3,0	0,7	0,4
Обсяг експорту товарів і послуг	2,7	2,8	3,0	0,3	0,2
Обсяг імпорту товарів і послуг	0,8	0,8	1,0	0,2	0,2
Обсяг роздрібного товарообороту	2,2	2,1	2,2	-	0,1

У Вінницькій області протягом 2016-2018 рр. ВРП підвищився на 37 987 млн. грн (50 %). Це обумовлено зростанням його питомої ваги у валовому внутрішньому продукті України на 0,3 в.п. (рисунок 1.1.2). На це вплинуло зростання обсягів випуску промислової продукції; виробництва товарів народного споживання; надання різних видів послуг і виробництва валової продукції сільського господарства.

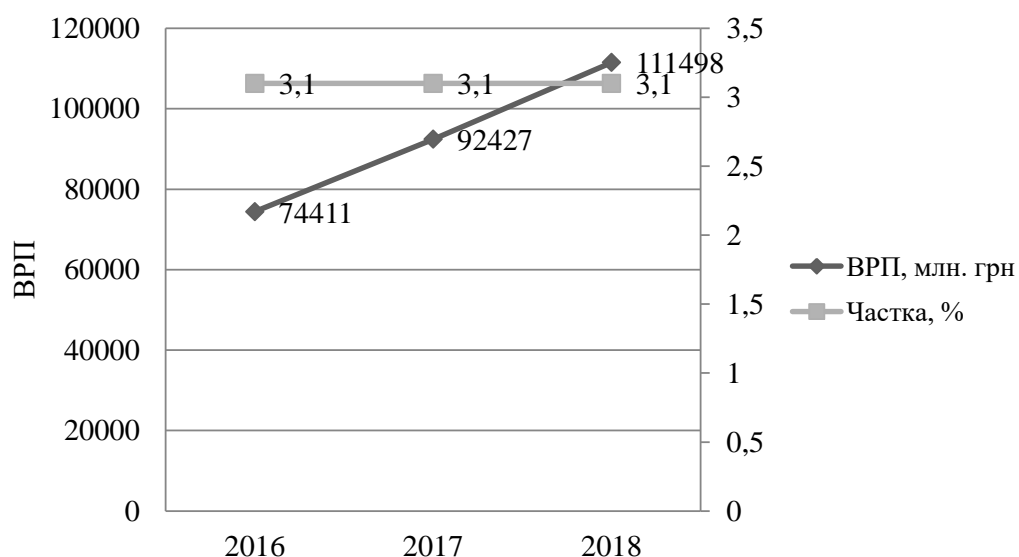

Рис. 1.1.2 – Валовий регіональний продукт Вінницької області (млн грн) та його частка у ВВП України (%) за 2016-2018 рр. [складено автором за [7]]

У розрахунку ВРП на одну особу Вінницька область станом на 2018 р. займала 9-те місце серед усіх регіонів України після м. Київ, Полтавської, Дніпропетровської, Київської, Харківської, Запорізької Черкаської та Одеської областей із показником 71 104 тис. грн [7] (рисунок 1.1.3).

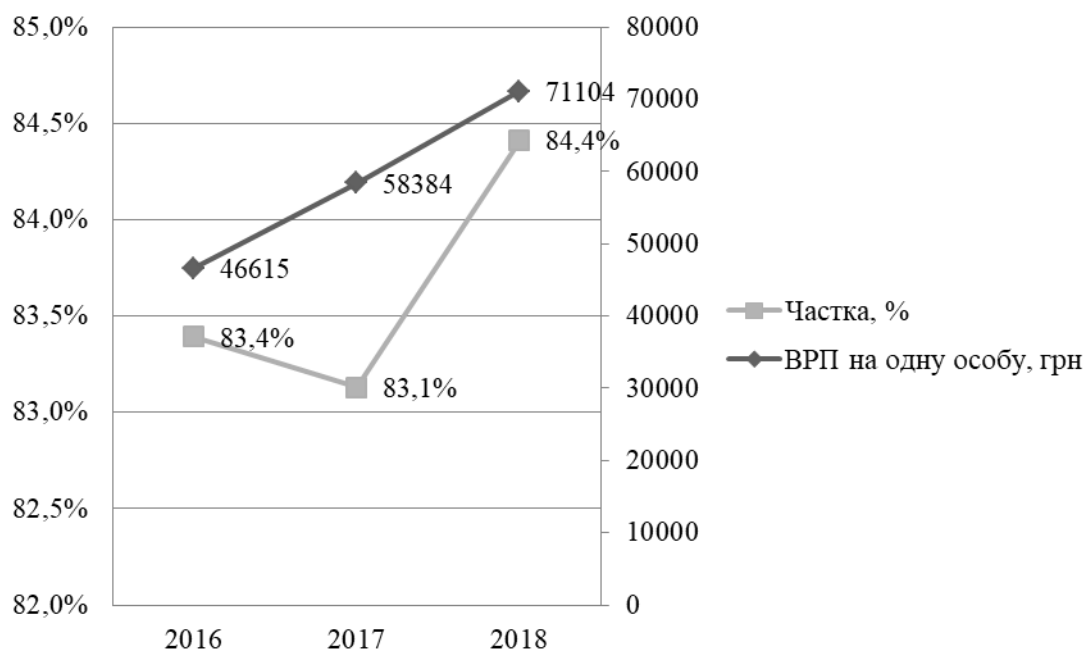

Рис. 1.1.3 – Валовий регіональний продукт Вінницької області у розрахунку на одну особу (грн) та його частка у ВВП України (%) за 2016-2018 рр.

(складено автором за [7])

Регіон володіє багатогалузевим промисловим комплексом. У ньому функціонує більше 1 300 великих, середніх та малих підприємств різних форм власності, які виробляють промислову продукцію. Серед галузей промислового виробництва чільне місце займають харчова галузь (61,9 %) і постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (17,1 %). Решта галузей займають від 0,4 % (легка промисловість) до 3,8 % (деревообробна галузь та виробництво готових металевих виробів) від загального обсягу реалізованої продукції (додаток А) [63].

За останні роки частка Вінниччини у загальнодержавному обсязі реалізованої продукції промисловості скоротилася, що підтверджує негативна динаміка показника із 105,3 % у 2016 р. до 99,2 % у 2018 р. (таблиця 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Показники індексу промислової продукції Вінницької області за 2016-2018 рр.

[63]

Регіон	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	102,8	100,4	101,6	-1,2	1,2
Вінницька область	105,3	108,2	99,2	-6,1	-9
Місце серед регіонів України	13	7	15	-1,2	1,2

Позитивна динаміка зберігається у реалізації промислової продукції на 1 особу. Так, станом на 2018 р. без урахування інфляційних процесів даний показник підвищився у 2,8 рази порівняно з 2016 р. (рисунок 1.1.4). За промисловим потенціалом Вінницька область займає 2-ге місце, після Черкаської області [63].

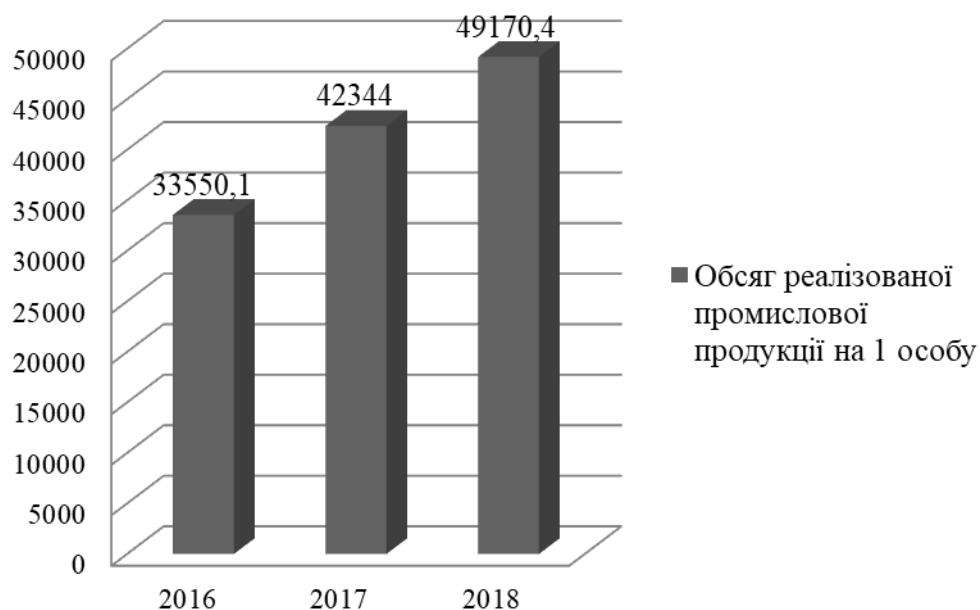

Рис. 1.1.4 – Динаміка обсягу реалізованої промислової продукції в розрахунку на 1 особу по Вінницькій області за 2016-2018 рр., грн

[складено автором за [63]]

Регіон є одним із найпотужніших в Україні агропромисловим комплексом, основу якого складають 841 сільськогосподарське підприємство,

1893 фермерських господарств, 274,4 тис. особистих селянських господарств. У регіоні функціонує 4 науково-дослідні станції, Інститут кормів та сільського господарства Поділля УААН, Вінницький національний аграрний університет.

Аграрний сектор регіону станом на 2019 р. займає 1-ше місце у сільському господарстві України за обсягами виробництва валової продукції сільського господарства та на 1 особу, по виробництву м'яса та молока, чисельності поголів'я корів та птиці (додатки Б, В, Д) [51].

Область лідирує за обсягами виробництва зернових культур, цукрових буряків та картоплі (додатки Е, Ж). Питома вага регіону у загальнодержавному виробництві сільськогосподарської продукції за 2018 р. склала 8,4 % [63].

Населення регіону, з однієї сторони, виступає як головна виробнича сила, а з іншої – як споживач туристичного продукту, тому його демографічні особливості, рівень освіти, розселення, рівень та якість життя, соціальні проблеми тощо, опосередковано впливають і на особливості розвитку туризму у Вінницькій області. Зауважимо, що серед інших областей України вона відзначається значною чисельністю населення, високим рівнем урбанізації та специфікою розселення.

Чисельність населення Вінничини станом на 01.01.2019 р. складає 1 568 723 осіб, з них: міського – 797 325 осіб (50,8 %), сільського – 771 398 осіб (49,2 %) [52]. Протягом 2016-2018 рр. чисельність населення Вінницької області скоротилася на 26 355 осіб (1,7 %), у тому числі: міського – на 9,0 тис. осіб, сільського – на 33,5 тис. осіб. Це відбулося переважно внаслідок природного скорочення населення та під впливом міграційних процесів.

Система розселення області є моноцентричною та має радіально-кільцевий тип опорного каркасу розселення, більше половини населення регіону сконцентровано у обласному центрі. Регіон належить до області із високим рівнем урбанізації – частка міського населення на 01.01.2019 р. становила 50,8 % [52]. Упродовж останніх років питома вага міського населення зростала, а сільського, навпаки, скорочувалася.

Споживачами туристичних послуг є переважно жителі міст, що пов'язано

з їх високим освітньо-культурним рівнем, рівнем добробуту та вищою мобільністю, ніж сільських жителів, які «прив'язані» більшу частину року до домашнього господарства. Таким чином, значна загальна чисельність населення і висока питома вага міських жителів потенційно обумовлюють значні обсяги споживання туристичних послуг у Вінницькій області.

Формування працересурсного потенціалу Вінницької області відбувається на фоні конкретної демографічної ситуації. Працересурсний потенціал регіону безпосередньо впливає на розвиток туризму, адже переважна кількість туристів є особами працездатного віку. До того ж, подорожувати мають можливість лише ті люди, які отримують постійний дохід певного рівня.

Кількість економічно активного населення регіону віком 15-70 років у 2018 р. складала 724,3 тис. осіб, із яких 652,7 тис. осіб (90,1 %), була зайнята економічною діяльністю [51]. Розподіл зайнятого населення віком 15-70 років за видами економічної діяльності має таку структуру:

- на 1-му місці – сільське, лісове та рибне господарство;
- на 2-му – оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів;
- на 3-му – промисловість;
- на 4-му – туристична сфера [51].

Рівень безробіття (за методологією МОП) у відсотках до економічно активного населення віком 15-70 років показує тенденцію до скорочення – із 10,5 % у 2016 р. до 9,9 % у 2018 р. (на 0,6 в.п.). Протягом 2016-2018 рр. у регіоні спостерігалася тенденція до підвищення рівня середньомісячної заробітної плати (у 2018 р. порівняно з 2016 р. – на 3 612 грн (86,2 %) [52].

Однак, платоспроможність населення Вінницької області є загалом недостатньою для того, щоб воно було активним споживачем туристичних послуг. Ситуація суттєво погіршилася внаслідок інфляційних процесів та воєнних дій на Сході України, які вплинули на зниження рівня життя населення.

У структурі зайнятості населення у Вінницькій області протягом останніх

десятиліть відбуваються певні зрушення через реформування державної економіки. Перехід державних форм власності до приватної, розширення сфери послуг та торгівлі призвело до зростання чисельності власників, тому збільшилась частка осіб найманої праці. На зрушення галузевої структури зайнятості населення впливають нові форми функціонування підприємств. Перехід до ринкової економіки вимагав розвитку інфраструктурних галузей (торгівлі, фінансів, комунальної сфери, ділових послуг, транспорту тощо), що стимулювало розвиток сфери послуг.

Нині в структурі зайнятості населення за галузями економіки у Вінницькій області відбувається скорочення зайнятості у основних галузях матеріального виробництва, через скорочення обсягів виробництва та зростання питомої ваги працюючих у сфері нематеріального виробництва, до якої належить і туристична діяльність. Отже, у Вінницькій області поступово збільшуються кількість робочих місць, пов'язаних з наданням туристичних та супутніх послуг.

Рівень освіти населення є одним із чинників його туристичної активності. Особи з вищою освітою, як правило, подорожують більше, через те, що мають здебільшого вищі доходи та більшу необхідність у задоволенні пізнавальних, естетичних, духовних та культурних потреб.

Станом на 2018 р. мережа вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, в основному, залишалася стабільною: 16 – ВНЗ I-II рівнів акредитації; 7 – ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Впродовж 2016-2018 рр. на території м. Вінниці функціонує тимчасово переведений Донецький національний університет ім. Василя Стуса [63].

Кількість підготовлених спеціалістів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Молодший спеціаліст» становила у 2018/2019 н.р. – 3,6 тис. осіб, «бакалавр» – 3,1 тис. осіб, «магістр» – 3,6 тис. чол. Залишається високим науковий потенціал вищих навчальних закладів (ВНЗ) регіону [63].

Кількість докторів наук становить 329 особи, що на 38 особи більше, ніж у 2016 р. А кількість кандидатів наук підвищилась на 138 осіб і складає

1 826 осіб [63].

Характеризуючи рівень розвитку транспортної інфраструктури як чинника розвитку туризму у Вінницькій області, необхідно враховувати такі показники як густота транспортної мережі, її технічний стан, основні транспортні магістралі, транспортна доступність тощо.

Область має розгалужену мережу автомобільних (9 518,5 км) і залізничних шляхів (1 074,1 км) загальнодержавного та місцевого значення, аеропорт. За коефіцієнтом транзитності території вона займає 1-ше місце в Україні.

Щільність автомобільних доріг одна з найбільших в Україні і складає 359 км на 1000 км² території, яка є найбільшою після Хмельницької області та порівняно з Житомирською, Кіровоградською та Черкаською областями.

До доріг загального користування державного значення регіону відносяться:

- міжнародні транспортні коридори протяжністю 363,8 км: М-12 Стрий-Тернопіль-Кропивницький-Знам'янка – 185,4 км, М-21 Виступовичі-Житомир-Могилів-Подільський – 178,6 км;
- національна дорога протяжністю 45 км Н-02 /М-06/ - Кременець-Біла Церква-Ржищів-Канів-Софіївка;
- регіональні дороги протяжністю 681,5 км: Р-08 Немирів-Ямпіль – 118,6 км, Р-17 Біла Церква-Тетіїв-Липовець-Гумен – 93,7 км, Р-31 Бердичів-Хмільник-Літин до М12 – 58,7 км, Р-33 Вінниця-Турбів-Гайсин-Велика Михайлівка-202,1 км, Р-36 Немирів-Могилів-Подільський – 105,7 км, Р-54 Краснопілка-Теплик-Бершадь-Дубинове – 102,7 км;
- територіальні дороги протяжністю 907,6 км [51].

Зазначимо, що транспортна галузь має гарні перспективи розвитку, враховуючи вигідне географічне розташування Вінницької області у центрі України. Нині транспорт в цілому задовольняє потреби економіки та населення регіону в перевезеннях – близько 50 тис. вантажних автомобілів та 450 тис. легкових автомобілів.

Внутрішні перевезення пасажирів автобусами здійснює 800 суб'єктів господарювання, з них: 36 од. – юридичні особи, вони використовують 2,2 тис. автобусів. Зауважимо, що в регіоні налічується 42 автостанції.

На території Вінницької області у підпорядкуванні двох регіональних філій ДП «Південно-західна залізниця» та ДП «Одеська залізниця» знаходяться 61 залізнична станція. Загальна протяжність залізничних магістралей регіону становить 1074,3 км. Великі залізничні вузли – м. Жмеринка, м. Вінниця, м. Козятин та м. Вапнярка. Щільність залізничних колій загального користування на 1 тис. кв. кілометрів території складає 41 км, що вище середнього рівня по державі [63].

Транспортний комплекс області за 2018 р. виконав перевезення вантажів у обсязі 21 448,9 тис. т, у т. ч. 9 280,3 тис. т відправлено залізничним транспортом та 79 881,2 тис. т перевезено автомобільним (рисунок 1.1.5).

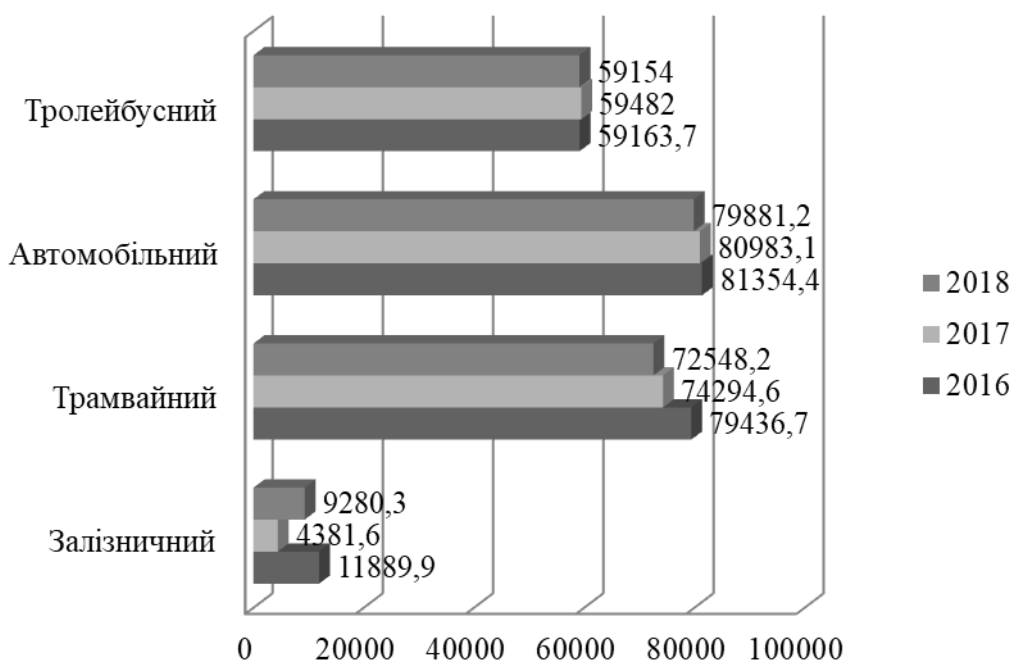

Рис. 1.1.5 – Перевезення пасажирів за видами транспорту по Вінницькій області за 2016-2018 рр., тис. т [51]

На території Вінницької області зареєстрований КП «Аеропорт Вінниця», який розміщений у 7,5 км на схід від залізничної станції м. Вінниця та у 1 км на

південний захід від населеного пункту Гавришівка. Це сприяє розвитку в'їзного туризму. Так, станом на 2018 р. з аеропорту здійснювались регулярні рейси до Ізраїлю (Тель-Авів), Польщі (Варшава) та чартерні рейси до Туреччини (Анталія), Єгипту (Шарм-ель-Шейх) [63].

Через територію регіону проходять 3 магістральних газопроводи: Уренгой-Помари-Ужгород, «Союз», Дашава-Київ, експлуатується 9300 км газорозподільних мереж, а також нафтопровід «Одеса-Броди».

Основна проблема транспортної інфраструктури області полягає у незадовільному стані доріг, більшість з яких потребує реконструкції та ремонту, в першу чергу, автомобільні шляхи державного та міжнародного значення.

Перспективи розвитку транспортної галузі Вінницької області обумовлені вигідним географічним розташуванням області в центрі України, розгалуженою мережею залізничних доріг, що з'єднують усі основні промислові центри регіону з містами України, СНД, Європи. Аеропорт «Вінниця» займає вигідне географічне положення і може бути задіяний на пасажирських та вантажних перевезеннях із Китаю, Росії та Близького Сходу.

За результатами дослідження соціально-економічних чинників Вінницької області складено матрицю SWOT-аналізу (додаток К).

Резюмуючи, зробимо висновок, що соціально-економічні чинники позитивно впливають на розвиток туризму у Вінницькій області. На розвиток туристичної діяльності може позитивно впливати порівняно високий рівень соціально-економічного розвитку регіону і, відповідно, рівень життя населення, його високий освітньо-культурний рівень, відповідний рівень розвитку туристичної інфраструктури.

Негативними чинниками, які впливають на розвиток туристичної діяльності у регіоні, є:

- низький рівень доходів і платоспроможного попиту населення;
- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури;
- незадовільна якість транспортного обслуговування.

1.2. Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні

Важливим чинником для розвитку туризму в регіоні є його суспільно-географічне положення. Вінницька область розміщена в центральній частині правобережної України, уздовж середньої течії р. Південний Буг, і на лівобережжі середньої течії р. Дністер. Протяжність регіону із заходу на схід 196 км, із півночі на південь – 204 км.

Географічний центр регіону знаходиться у Немирівському районі між с. Лука та с. Никифорівка. Вінницька область межує з такими областями України: Київською, Кіровоградською, Житомирською, Одеською, Чернівецькою, Черкаською та Хмельницькою (рисунок 1.2.1). Це сприяє розширенню зв'язків з даними регіонами, у тому числі, і у галузі рекреації та туризму.

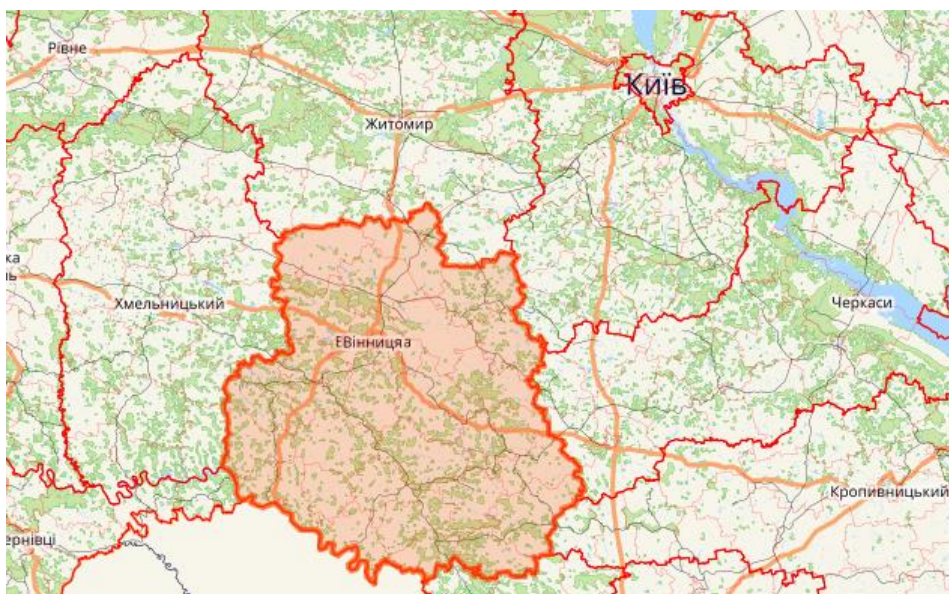

Рис. 1.2.1 – Географічне положення Вінницької області [63]

Найбільш вигідне прирічкове положення мають Могилів-Подільський, Немирівський, Тиврівський, Томашпільський, Тростянецький, Тульчинський та Ямпільський райони. Несприятливі показники характерні для Козятинського, Оратівського та Погребищенського районів. Географічне положення в центрі України обумовлює транзитність території – область перетинають важливі автомобільні магістралі Київ – Одеса, Київ – Львів, Київ – Кишинів, Харків –

Львів тощо [1, с. 23].

Регіон також перетинають залізниці, які використовуються для міждержавних сполучень: Москва-Прага, Москва-Софія, Москва-Бухарест, Київ-Легніце, Київ-Будапешт-Любляна-Трієст тощо. Отже, говорячи про суспільно-географічне положення Вінницької області, у контексті його впливу на розвиток територіально-рекреаційного комплексу, зазначимо, що воно є сприятливим чинником для розвитку туризму.

Важливою складовою рекреаційних ресурсів є природні, до складу яких входять ландшафти, компоненти природи, які використовують у сфері рекреації і туризму (геологічні, кліматичні, орографічні, гідрологічні, ґрунтово-рослинні, фауністичні). Одним з чинників, який визначає ступінь придатності території для рекреаційної діяльності, є рельєф. Рельєф Вінничини сформувався під дією ендегенних та екзогенних чинників. Особливе значення у створенні рельєфу має діяльність річок. Тому, сучасна поверхня регіону хвиляста, подекуди горбиста рівнина. Південна та центральна частина Вінницької області лежать у межах Подільської, а північна – Придніпровської височин. Загальний похил території – на південний схід. У цьому напрямку тече головна річкова артерія регіону – Південний Буг [63].

На території Вінницької області знаходяться найбільші висоти Подільської (370 м між м. Жмеринкою та с. Рахнами) і Придніпровської (323 м с. Перемога Козятинського району) височин. Вінницьке Придністров'я – це своєрідна «гірська країна», де Подільське плато має нахил в бік р. Дністер і відзначається значною розчленованістю 25 річками на окремі пасма. Для Придністров'я також характерні цікаві форми вивітрювання. Все це створює можливості для організації зимових видів відпочинку, навчальних та пізнавальних екскурсій. Побужжя менш розчленоване долинами річок. Кристалічні породи тут перекриті шаром (0,5-3 м) антропогенових відкладів, тому виходять на поверхню в долинах річок, утворюючи пороги. Дані території сприятливі для розвитку водного туризму. Північна частина регіону зайнята

Придніпровською височиною, її схили розчленовані ярами та річками, особливо у південно-східній частині. Середня висота височини у межах Вінницької області складає 300 м. Низовин регіон не має, проте, долини та заплави річок придатні для збирання грибів, ягід, лікарських рослин та полювання [14, с. 60].

Таким чином, територія регіону характеризується високими естетичними якостями та виразністю рельєфу. Незважаючи на незначні відносні перевищення існує можливість панорамного огляду ближніх та середніх планів пейзажу, вибору найбільш вигідних точок огляду, що підвищує естетичну цінність території Вінничини у рекреаційному відношенні.

Кліматичні особливості Вінницької області також сприяють створенню кліматотерапевтичних закладів, проведенню відпочинку та оздоровлення із застосуванням кліматичних ресурсів. Клімат регіону помірно-континентальний із м'якою зимою та теплим вологим літом. Середньорічні температури: літня $+18,6^{\circ}\text{C}$ – $+20,5^{\circ}\text{C}$; зимова -4°C – -6°C [63]. Річна кількість опадів 520-590 мм, з них, 80 % припадає на теплий період року. У розрізі адміністративних районів тривалість змінюється від 98 днів в Могилів-Подільському та Ямпільському, до 113 у Літинському та 26 Вінницькому районах. На території регіону стійкий сніговий покрив утворюється у другій декаді, або у кінці грудня. Звичайно ці строки коливаються залежно від характеру погоди, та особливостей атмосферної циркуляції. Середня висота снігового покриву на півночі Вінницької області у лютому становить 15-19 см, на півдні – до 11 см, іноді може досягати 40 см. На півдні регіону близько 50 % зим не мають сталого снігового покриву через відлиги [63].

Основним видом рекреаційної діяльності влітку є купально-пляжний відпочинок. Тривалість цього періоду в регіону коливається від 95 до 110 днів, що відповідає оптимальним для рекреаційних цілей параметрам цього показника. У кліматичному відношенні Вінницька область належить до областей із найсприятливішим співвідношенням тепла та вологи, що сприяє

розвитку різних видів рекреаційної діяльності.

На території Вінницької області протікає близько 3,6 тис. річок та струмків загальною довжиною 11,8 тис. км, у тому числі, 230 річок завдовжки понад 10 км. Вони належать до басейнів Дніпра, Дністра та Південного Бугу. На річках створено 74 водосховища та понад 4 тисячі ставків, сумарна площа яких становить близько 32 тис. га [14, с. 65].

Басейн Південного Бугу займає 62 % території області. Густота річкової мережі – 0,43 км/км. З середніх річок тут протікає р. Соб та бере початок р. Гірський Тікич. Басейн Дністра займає 28 % території області, густота річкової мережі складає 0,41 км/км. Протікає одна середня річка Мурафа.

Басейн Дніпра представлений р. Рось і займає 10 % території області. Густота річкової мережі – 0,48 км/ км. Майже усі водні об'єкти регіону можна використовувати для відпочинку населення, але найбільш перспективними є малі річки, які слугують природною основою для розвитку таких видів відпочинку як комплексно-купальний та оздоровчий, рибальства [63].

Найбільші рекреаційні ресурси річок зосереджені у центральних та південних районах регіону, головні з них Південний Буг та Дністер з притоками. Слід зазначити, що на р. Південний Буг в незміненому природному вигляді збереглися пороги. Окремі брили граніту підіймаються над водою на висоту понад 1,5 м. Зазначимо, що Побужські пороги відомі за межами області, оскільки на них проводити водні походи на байдарках, змагання з туризму тощо. Значна кількість водних ресурсів регіону акумулюється в озерах, водосховищах та ставках. Однак, у Вінницькій області озера відсутні, оскільки значна дренажність території не сприяє їх утворенню.

На 1 км території припадає 1,2 водної поверхні водойм – це один із найбільших показників серед областей України. На Вінниччині 63 водосховища знаходяться у межах регіону. Окрім того, частини 2-х водосховищ Дністровського каскаду розміщені на південному кордоні Вінницької області. Їх загальна площа складає 11,2 тис. га. Найбільше з них, Ладижинське площею

20,8 км, яке розташоване на р. Південний Буг. Великими за розмірами також є Пиківське (Калиновський район) та Дмитренківське (Гайсинський район) водосховища [23].

Більшість ставків у Вінницькій області побудовані на малих річках та струмках, внаслідок чого їх водний стік зарегульований на 30-60 %. На території регіону знаходиться близько 4 000 ставків загальною площею 20 тис. га. Середня площа ставка становить 5 га. Зауважимо, що насиченість ставками у Вінницькій області є однією із найвищих на Україні, чому сприяє хвилястий рельєф. Таким чином, відкриті водойми регіону мають всі умови для розвитку рекреаційної діяльності, зокрема, для організації таких видів відпочинку, як катання на човнах, катамаранах, купання, мандрівки, сонячні та повітряні ванни. Найвищий бал забезпеченості водними ресурсами мають Бершадський, Гайсинський, Вінницький, Могилів-Подільський, Тиврівський, Немирівський, Тростянецький та Ямпільський райони; менш забезпечені – Жмеринський, Козятинський, Телицький, Оратівський, Чечельницький та Чернівецький райони [23].

Вінницька область – це край з багатою мінерально-сировинною базою. На її території налічується близько 500 родовищ із 18 видами різноманітних корисних копалин, десятки родовищ торфу, а також унікальні поклади граніту, каоліну і флюориту. Найбільш поширеним на території регіону є водоносний комплекс у тріщинуватій зоні кристалічних порід докембрію тп продуктів їх вивітрювання. За хімічним складом води цього комплексу відноситься до типу гідрокарбонатних магній-кальцієвих, або кальцієвих із мінералізацією 0,4-0,8 г/дм. Дебіт свердловин переважно від 2-3 до 20-50 м³/год. До окремих специфічних зон у породах кристалічного фундаменту приурочені поклади мінеральних радонових вод [63].

На території регіону розвідано та враховано державним балансом Хмільницьке родовище мінеральних лікувальних радонових вод (5 ділянок), родовище столових вод «Регіна» (4 джерела), 17 родовищ прісних вод (44 окремих ділянки). Розвідуються Бронницьке родовище мінеральної лікувально-

столової води, Немирівське родовище мінеральних радонових вод, декілька родовищ столових вод. Виявлено мінеральні води типу «Миргородська».

Регіон володіє великими покладами первинних каолінів, які складають 44 % від загальних по Україні. ПрАТ «Глухівецький гірничозбагачувальний комбінат» виробляє майже третину каоліну в державі, та експортує його до 12 країн світу. Також у Вінницькій області розвідано 9 родовищ каменю облицювального, 5 із яких розробляється [40, с. 110].

Найбільш придатними для відпочинку та оздоровлення серед рослинних ресурсів Вінничини є ліси. Окрім естетичних якостей, вони виконують санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції. Загальна площа лісів та лісовкритих площ складає 379,9 тис. га, з них 364,52 тис. га (13,7 % від загальної площі області) вкрито лісовою рослинністю. По території регіону ліси розміщені нерівномірно. У Піщанському та Чечельницькому районах вони займають більше 20 %; у більшості районів регіону лісистість коливається у межах 15-20 % (Літинський, Тростянецький, Тульчинський райони), а у Козятинському та Липовецькому районах менше 5 %. Слід зазначити, що лісові ресурси займають важливе місце у структурі природно-рекреаційного потенціалу регіону, та можуть задовольнити різноманітні потреби рекреантів у короткочасному та довготривалому відпочинку, лікуванні і оздоровленні.

Об'єкти природоохоронного фонду, за винятком заповідників, також складають рекреаційний потенціал Вінницької області. Адже окрім свого основного призначення – збереження та відтворення природного фонду, вони виконують і рекреаційні функції, особливо як передумова для розвитку екологічного туризму. На території регіону функціонує 420 природоохоронних об'єктів, серед яких: 151 заказників, 196 пам'яток природи, 37 парків пам'яток садово-паркового мистецтва та 30 заповідних урочищ [63].

У компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу Вінницької області природні рекреаційні ресурси становлять 5,1 % [40, с. 112]. Найвищу забезпеченість природними рекреаційними ресурсами мають Вінницький,

Літинський, Хмільницький, Могилів-Подільський, Жмеринський, Муровано-Куриловецький та Немирівський райони. Ключові території, як правило, утворюють об'єкти природно-заповідного фонду Вінницької області (таблиця 1.2.1).

Таблиця 1.2.1

Розподіл кількості, площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду Вінницької області за адміністративними районами

(складено автором на основі [46])

Адміністративний район		Всього заповідних територій		Входять до складу інших заповідних територій		Фактична площа ПЗФ, га	Заповідність території у % від загальної площі
Назва	площа, га	шт.	площа, га	шт.	площа, га		
Барський	110212	12	273,94			273,94	0,25
Бершадський	128583	12	781,67			781,67	0,61
Вінницький	91878	45	1352,85	1	27,0	1325,85	1,47
Гайсинський	110247	13	925,72	1	2,6	923,12	0,84
Жмеринський	117093	26	1227,45	1	775,6	451,85	1,05
Іллінецький	91452	11	620,04			620,04	0,68
Калинівський	108578	5	42,7			42,7	0,04
Козятинський	113131	14	237,56			237,56	0,21
Крижопільський	88431	8	195,96			195,96	0,22
Липовецький	96940	6	20,43			20,43	0,02
Літинський	95983	12	2582,06	1	29,8	2552,26	2,66
Могилів-Подільський	93293	33	7757,86	6	598,7	7159,16	7,67
Мур.-Куриловецький	88647	16	1496,77			1496,77	1,69
Немирівський	129201	22	1749,79	1	57,6	1692,19	1,31
Оратівський	87235	6	261,21			261,21	0,30
Піщанський	59529	10	1260,32			1260,32	2,11
Погребищинський	119989	9	1020,56			1020,56	0,85
Теплицький	80892	31	874,92			874,92	1,08
Тиврівський	88160	13	2723,95			2723,95	3,09
Томашпільський	77849	9	121,31			121,31	0,16
Тростянецький	94510	30	3171,85	1	1328,2	1843,65	3,36
Тульчинський	112381	15	1144,82	1	21,8	1123,02	1,02
Хмільницький	125325	10	1618,76			1618,76	1,29
Чернівецький	75908	7	3770,83	3	290,2	3480,63	4,59
Чечельницький	59161	8	20203,47	5	4809,5	15393,97	26,02
Шаргородський	113679	10	190,72			190,72	0,17
Ямпільський	78839	12	2085,3	3	334,3	1751	2,22
Разом	2649,2 тис. га	404	59998	24	8275,3	54880,5	2,26 (фактично 2,07)

Примітка. * – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Алея вікових лип» порохована у Немирівському районі (її загальна площа 140 га, в т.ч. у Вінницькому – 27 га, Літинському – 29,8 га, Немирівському – 57,6 га, Тульчинському – 21,8 га, м. Вінниці – 3,8 га); *– загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення «Згарський» порохований у Літинському районі (його загальна площа 3018,7 га, в т.ч. у Літинському – 2243,1 га, Жмеринському – 775,6 га); *– геологічні пам'ятки природи загальнодержавного значення «Відслонення Грушанської світи» (площею 0,5 га), «Гайдамацький яр» (69,7 га) та ландшафтний заказник місцевого значення «Мурафа» (220 га) ввійшли до складу РЛП «Мурафа»; *РЛП «Мурафа» пороховано у Чернівецькому районі (його загальна площа 3452,7 га, в т.ч. у Чернівецькому – 2370,8 га, Могилів-Подільському – 1081,9 га); *Геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення Урочище «Гайдамацький яр» порохована у Чернівецькому районі (її загальна площа 96 га, в т.ч. у Чернівецькому – 69,7 га, Ямпільському – 26,3 га).

Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Вінницької області наведена у додатку А.

Сучасний природно-заповідний фонд Вінницької області охоплює 404 території, та об'єкти загальною площею 59 998 га (2,26 % від загальної площі регіону). Фактична площа природно-заповідного фонду області складає 54 880,5 га (2,07 % від площі регіону). За останні 40 років показник заповідності підвищився з 0,17 % до 2,26 % (таблиця 1.2.2).

Таблиця 1.2.2

Показники природно-заповідного фонду Вінницької області за 2016-2018 рр. (складено автором на основі [46])

Роки	Кількість територій і об'єктів	Площа, га	% від площі області (2649287 га)
2011	391	51794,37	1,96
2012	400	54634	2,06
2013	404	54880,5	2,07

Але високий рівень заповідності не завжди передбачає ефективну функціонально-просторову структуру заповідних територій. Наприклад, на НПП «Кармелюкове Поділля», фактичною площею 15 393,9 га, припадає – 28 %, РЛПи «Мурафа» (3452,7 га) – 6,29 %, «Середнє Побужжя» (2618,2 га) – 4,77 %, «Дністер» (6719,48 га) – 12,24 % заповідних територій регіону (таблиці 1.2.3-1.2.4).

Таблиця 1.2.3

Особливості розподілу просторово-функціональної структури природно-заповідного фонду Вінницької області [46]

АТО	Кількість категорій заповідання в адміністративних районах, од.						
	восьми	семи	шести	п'яти	чотирьох	трьох	двох
Вінниччини	-	-	4	6	11	4	2

Показники кількості заповідних об'єктів у адміністративних районах Вінницької області зображено у таблиці 1.2.4.

Таблиця 1.2.4

Кількість заповідних об'єктів в адміністративних районах Вінницької області (складено автором на основі [46])

АТО	Кількість і % заповідних об'єктів в адміністративних районах, од.											
	>10	%	10-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50-59	%
Вінниччини	9	33,3	13	48,1	2	7,4	2	7,4	1	3,7	-	-

Із загальної кількості територій та об'єктів природно-заповідного фонду регіону 80,69 % (326 об'єктів), площею до 50 га, мають острівний характер та повною мірою не забезпечують збереження біотичної та ландшафтної різноманітності (таблиця 1.2.5).

Таблиця 1.2.5

Функціонально-просторовий аналіз природно-заповідного фонду Вінницької області (за площею) (складено автором на основі [53])

Розмір, га	*НПП	РЛП	Заказники	ПП	ЗУ	ППСПМ	ДП	Всього
< 1				149				149
1-5			18	36	3	7		64
5,1-10			13	4	11	6	1	35
10,1-25			27	1	6	13		47
25,1-50			22	2	7	7		38
50,1-100			17	4	2	3		26
100,1-250			20	1	1			22
250,1-500			9					9
500,1-1000			5					5
1000,1-2500			3					3
2500,1-5000		2	2					4
5000,1-10000		1						1
10000,1-25000	1							1
Разом	1	3	136	197	30	36	1	404

Примітка:

НПП – національний природний парк;

РЛП – регіональний ландшафтний парк;

ПП – пам'ятка природи;

ЗУ – заповідне урочище;

ДП – дендропарк;

ЗП – зоологічний парк;

ППСПМ – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.

Природно-заповідний фонд Вінницької області представлений:

– НПП «Кармелюкове Поділля» (15 393,9 га), РЛП-и: «Мурафа» (34 52,7 га), «Середнє Побужжя» (2 618,2 га), «Дністер» (6 719,48 га);

– 136 заказниками: ботанічними (14 загальнодержавного значення, площею 7 969 га; 42 місцевого значення – 4996,85 га), гідрологічними (15 місцевого значення, площею 1 615,86 га), ландшафтними (4 загальнодержавного значення, площею 1 208 га; 47 місцевого значення – 3 375,92 га), лісовими (1 загальнодержавного значення, площею 295 га; 6 місцевого значення – 83,3 га), загально-зоологічними (2 загальнодержавного значення, площею 4091,7 га; 2 місцевого значення – 630,3 га), орнітологічними (2 місцевого значення, площею 208 га), ентомологічними (1 місцевого значення, площею 13,3 га), площею 24487,23 га (21 – загальнодержавного значення – 13563,7 га та 115 – місцевого значення – 10923,53 га);

– 30 заповідними урочищами, площею 734,4 га, 197 пам'ятками природи, площею 1004,49 га (10 загальнодержавного значення – 322 га: 2 комплексні – 143 га; 2 ботанічні – 12,5 га; 2 загальнозоологічні – 69 га; 4 геологічні – 97,5 га; і 187 – місцевого значення – 682,49 га; 102 ботанічні – 283,93 га; 60 гідрологічні – 1,11 га; 14 геологічні – 10,55 га; 4 загально-зоологічні – 77,8 га; 6 комплексні – 309,1 га);

– 36 ППСПМ, площею 768,1 га (11 загальнодержавного значення – 401 га і 25 – місцевого значення – 367,1 га), 1 дендрологічний парк місцевого значення, площею 10 га [53].

Основу сучасного природно-заповідного фонду регіону становлять об'єкти охорони біотопів, видів і ландшафтів: 1 НПП (15393,9 га) – 28 % від

загальної площі ПЗФ; 3 РЛП (12790,38 га) – 23,3 %; 136 заказників (24487,23 га) – 44,6 %; 197 пам'яток природи (1004,49 га) – 1,83 %; 30 заповідних урочищ (734,4 га) – 1,33 %; 1 дендропарк (10 га) – 0,018 %; 36 ППСМ (768,1 га) – 1,39 %. У складі природно-заповідного фонду відсутні ПЗ, БСЗ.

Загалом природно-заповідний фонд Вінницької області відрізняється від загального для України співвідношенням категорій. У структурі природно-заповідного фонду регіону є різні типи заказників, однак в різних співвідношеннях.

Переважають за площею ботанічні (12965,85 га – 23,6 % від площі ПЗФ і 52,9 % від площі заказників), загальнозоологічні (4722 га – 8,6 % від площі ПЗФ і 19,3 % від площі заказників), ландшафтні (4583,92 га – 8,35 % від площі ПЗФ і 18,7 % від площі заказників), гідрологічні (1615,86 га – 2,94 % від площі ПЗФ і 6,59 % від площі заказників) і лісові (295 га – 0,53 % від площі ПЗФ і 1,2 % від площі заказників).

У структурі природно-заповідного фонду області є різні типи пам'яток природи, однак в різних співвідношеннях. Переважають за площею комплексні (452,1 га – 45 % від їх загальної площі природно-заповідного фонду), ботанічні (296,43 га – 29,5 % від їх загальної площі), загальнозоологічні (146,8 га – 14,6 % від їх загальної площі), геологічні (108,05 га – 10,7 % від їх загальної площі) [53].

Проводячи ранжування адміністративних районів Вінницької області виявлено, що рівень заповідності території (% природно-заповідного фонду від загальної площі району) такий: кризовий – до 1 % (12 районів, 44,4 % від загальної кількості); дуже поганий – від 1,01 % до 2 % (7 районів, 25,9 % від загальної кількості); поганий – від 2,01 % до 3 % (3 райони, 11,1 % від загальної кількості); дуже низький – від 3,01 % до 4 % (2 райони, 7,4 % від загальної кількості); низький – від 4,01 % до 5 % (1 район, 3,7 % від загальної кількості); задовільний – від 5,01 % до 8 % (1 район, 3,7 % від загальної кількості); добрий – понад 8,01 % (1 район, 3,7 % від загальної кількості).

Резюмуючи зробимо висновок, що Вінницька область достатньо

забезпечена рекреаційно-туристичними ресурсами, та має гарний потенціал для розвитку різних видів туристично-рекреаційної діяльності, насамперед, пізнавального, річкового рекреаційного, зеленого та екологічного туризму. Однак, занедбаність природно-ресурсної бази регіону може призвести до втрати ландшафтного та біологічного різноманіття.

1.3. Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності

Важливою підставою для розвитку туризму у Вінницькій області є історико-культурні чинники. Станом на 2018 р. у регіоні на державному обліку перебуває 4 395 пам'ятки культурної спадщини, з них: 1 739 од. – археології, 1 893 од. – історії, 526 од. – містобудування та 75 архітектури; 101 од. – монументального мистецтва; 47 од. – садово-паркового мистецтва; 1 од. – ландшафтна [63].

В межах території регіону розміщені туристичні ресурси історичного Поділля (рисунк 1.3.1).

Рис. 1.3.1 – Карта Вінницької області з історико-культурними ресурсами
Вінницької області [63]

Історико-культурні ресурси Вінницької області можна згрупувати за туристичними зонами:

- Центральна (Середньобузька): м. Вінниця, м. Ладижин, м. Немирів, м. Тульчин, с. Степашки (Гайсинський район);
- Північна (Верхньобузька): м. Хмільник;
- Південна (Придністровська): м. Могилів-Подільський та м. Ямпіль;
- Західна (Середньомурафська): м. Бар та м. Шаргород;
- Південно-Східна: м. Баршадь, с. Заболотне (Крижопільський район), м. Крижопіль;
- Північно-Східна (нині знаходиться на стадії формування, має високу транспортну доступність) [37, с. 67] (рисунк 1.3.2).

Рис. 1.3.2 – Функціонально-територіальна структура ТРК та її елементи (складено автором за [37])

Історико-культурні ресурси основних туристичних зон Вінницької області наведено у таблиці 1.3.1.

Таблиця 1.3.1

Історико-культурні ресурси основних туристичних зон Вінницької області [складено автором за [25]]

Туристична зона	Склад адміністративних районів	Площа, км ²	Рекреаційно-туристична функція	Основна визначна пам'ятка (об'єкт показу)
Центральна (Середньобузька)	Вінницький, Тульчинський, Тиврівський, Немирівський, Тростянецький, Гайсинський	6 260	Оздоровчо-спортивно-лікувально-пізнавальна	Численні архітектурні, археологічні та історичні пам'ятки (33,4 % від загальної кількості пам'яток області). 124 об'єкти природно-заповідного фонду (у тому числі 12 – загальнодержавного значення). Миколаївська церква (1746 р.), костюл 1610–1617 рр., церква євангельських християн-баптистів «Віфанія», музей-садиба М. І. Пирогова, літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського, садиба Грохольських в районі П'ятничан, споруди фортифікаційного комплексу «Мури» – пам'ятка архітектури поч. XVII ст., могила П. К. Запорожця, пам'ятники М. Коцюбинському, Т. Шевченку, М. Пирогову, О. Горькому в м. Вінниці; ставка Гітлера «Вервольф» (сmt. Стрижавка Вінницького району); музей історії авіації, Михайлівська церква (1752 р.) в сmt. Вороновиця Вінницького району; палац С. Ф. Потоцького, краєзнавчий музей, Домініканський костюл 1780 р., Успенська церква 1789 р., пам'ятники О. В. Суворова, О. С. Пушкіна та М. Д. Леонтовича (м. Тульчин); музей О. В. Суворова (с. Тиманівка Тульчинського району); палац Потоцьких-Щербатових, літературний музей, пам'ятники М. Вовчок та М. Некрасову, скіфське городище VII–VI ст. до н. е. (м. Немирів); пам'ятник Д. Нечаю (сmt. Брацлав Немирівського району); пам'ятник на місці битви військ Б. Хмельницького (с. Четвертинівка Тростянецького району); музей гончарного мистецтва братів Герасименко (с. Новоселівка Гайсинського району); палацовий комплекс (с. Верхівка Тростянецького району); музей фольклориста Г. Танцюри (м. Гайсин) тощо.
Північна (Великобузька)	Хмельницький, Калинівський, Літинський	3 350	Лікувально-пізнавальна	Запаси мінеральних радонових вод (м. Хмільник) та лікувальних грязей, 23 об'єкти природно-заповідного фонду (у т. ч. 6 – загальнодержавного значення), близько 373 історико-культурних пам'яток: костюл Усікновення глави Іоанна Предтечі (1603 р.), палац Ксїдо архітектора І. Фоміна (м. Хмільник); музеї: українського письменника М. П. Стельмаха в с. Дяківці Літинського району, поета-класика С. В. Руданського (с. Хомутинці Калинівського району), Героя Радянського Союзу та національного героя Франції В. В. Порика (с. Порик

				Хмільницького району), краєзнавчий в смт. Літин; Вознесенська церква (1777 р). (с. Уланів) тощо
--	--	--	--	---

Продовження таблиці 1.3.1

Туристична зона	Склад адміністративних районів	Площа, км ²	Рекреаційно-туристична функція	Основна визначна пам'ятка (об'єкт показу)
Південно-Східна	Теплицький, Бершадський, Чечельницький	52 000	Лікувально-оздоровчо-спортивна	Краєзнавчий музей (м. Бершадь); палац поч. XIX ст. (с. Чорномин Піщанського району), меморіальний музей і могила академіка Д. К. Заболотного (с. Заболотне Крижопільського району), Бондурівське городище IV ст. (Чечельницький район), музей М. Д. Леонтовича (с. Марківка Теплицького району) тощо
Південна (Придністровська)	Муровано-Куриловецький, Могилів-Подільський, Чернівецький, Ямпільський, Томашпільський	3 190	Оздоровчо-пізнавальна	Миколаївська (1754 р.), Георгіївська (1805-1819 рр.) церкви, краєзнавчий музей, пам'ятник Джону Леннону (м. Могилів-Подільському); скельний монастир XI ст. (с. Лядова Могилів-Подільського району); печери с. Нагоряни та с. Бронниця Могилів-Подільського району; залишки турецької фортеці (с. Озаринці Могилів-Подільського району); Григорівське городище скіфських часів Могилів-Подільського району; палац XVIII – поч. XIX ст. (с. Муровані Курилівці); історико-культурний заповідник «Буша» та геологічна пам'ятка природи «Гайдамацький яр» (с. Буша Ямпільського району); садиба в с. Котюжани Муровано-Куриловецького району; пам'ятник І. Гонті (м. Чернівці); музей мистецтва (м. Ямпіль); с. Клембівка Ямпільського району – центр народної вишивки; церква, розписана художником В. А. Тропініним (с. Кукавка Могилів-Подільського району); палац поч. XIX ст., костіол 1770 р. (с. Комаргород Томашпільського району), Успенська церква 1767 р. (с. Марківка Томашпільського району), городище - археологічна пам'ятка трипільської культури (с. Стіна Томашпільського району) тощо
Західна (Середньоукраїнська)	Барський, Жмеринський, Шаргородський	3 400	Оздоровчо-пізнавальна	Успенський собор XVIII ст., костіол Святої Анни 1811 р. (м. Бар), залишки Барської фортеці; костіол Святого Флоріана (XVIII ст.); єврейський штедл (містечко) – релікт раннього середньовічного будівництва, Миколаївський монастир (м. Шаргород); Троїцький монастир (1767-1778 рр.), музей П. І. Чайковського (м. Браїлов Жмеринського району); пам'ятник Устиму Кармалюку (с. Кармалюкове Жмеринського району); Покровська 1700-1702 рр., Миколаївська церкви 1752 р. (с. Лозова Шаргородського району); палац XIX ст. (с. Чернятин Жмеринського району) тощо

--	--	--	--	--

Продовження таблиці 1.3.1

Туристична зона	Склад адміністративних районів	Площа, км ²	Рекреаційно-туристична функція	Основна визначна пам'ятка (об'єкт показу)
Північно-Східна	Козятиський, Погребищенський, Оратівський, Липовецький, Іллінецький	5 070	Оздоровчо-спортивно-пізнавальна	Михайлівська церква 1764 р. (с. Дашів Іллінецького району), церква Параскеви поч. XIX ст. (с. Нова Прилука Липовецького району), поселення трипільської культури (поблизу с. Вербівка та с. Криштопівка Іллінецького району), палаци поч. XVIII-XIX ст. (с. Нападівка Липовецького району), в с. Стара Прилука Липовецького району, вокзал в Козятині, церква-мавзолей 1910 р. та садиба сер. XIX ст. (с. Круподеринці Погребищенського району), пам'ятник на місці страти ватажків українського козацтва В. Кочубея та І. Іскри (с. Борщагівка Погребищенського району), краєзнавчий музей (сmt. Оратів) тощо

За показом виділяють території із різним ступенем концентрації історико-культурних туристичних об'єктів. Найбільша щільність їх характерна для таких територій, які є основними районами туристичної активності (додаток М):

- м. Вінниця (музей-садиба М. І. Пирогова, церква-некрополь М. І. Пирогова, літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського);
- сmt. Стрижавка Вінницького району (ставок Гітлера «Вервольф»);
- с. Лядова Могилів-Подільського району (скельний монастир XI ст.);
- Немирівський район (городище скіфських часів);

– с. Буша, Ямпільський район (історико-культурний заповідник «Буша» та геологічна пам'ятка природи «Гайдамацький яр») [1, с. 24].

За результатами проведеної оцінки історико-культурного туристичного забезпечення бачимо, що у регіоні чітко простежуються такі відмінності: коефіцієнт рекреаційної цінності коливається у межах 1,1-1,8 бали, при середньообласному значенні 1,4 бала, при цьому, найвищий рекреаційний потенціал оцінено у 36 балів, найменший у 20 балів (таблиця 1.3.2).

Таблиця 1.3.2

Показники оцінки історико-культурного потенціалу адміністративних районів Вінницької області (бал) (складено автором за [25])

№ з/п	Назва адміністративного району	Площа кв. км	Види оцінок																		
			Остп	Ое	Ом	Ол	Ов	Ок		Оп	Он	Опрр (і)	Оі	От	Ос	Ог	О торг	Ор	Оінф (і)	О	Кр
								п	з												
1	Барський	1100	2	2	0	2	1	3	3	1	2	14	2	2	1	1	2	3	9	27	1,3
2	Бершадський	1300	2	2	0	1	3	3	2	1	2	14	2	2	0	1	1	2	6	24	1,2
3	Вінницький	900	2	3	0	2	3	3	3	2	2	18	3	3	2	2	3	3	13	36	1,8
4	Гайсинський	1100	2	2	0	2	3	3	2	1	2	15	3	2	1	1	2	3	9	29	1,4
5	Жмеринський	1200	3	2	0	2	1	3	3	3	2	16	2	2	1	0	2	2	7	28	1,4
6	Іллінецький	900	2	2	0	2	2	3	3	1	2	15	3	3	0	0	1	2	6	26	1,3
7	Калинівський	1100	2	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	0	2	2	6	22	1,1
8	Козятинський	1100	1	1	0	1	1	3	3	1	2	12	2	3	1	1	2	2	9	24	1,2
9	Крижопільський	900	3	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	1	1	1	1	6	23	1,1
10	Липовецький	1000	2	1	0	1	1	3	3	1	2	12	2	2	0	0	1	3	6	22	1,1
11	Літинський	1000	2	2	0	2	3	3	3	1	2	16	2	2	0	0	1	3	6	26	1,3
12	М.-Подільський	900	2	3	2	1	3	3	1	2	2	17	3	3	1	1	2	3	10	32	1,6
13	М.-Куриловецький	900	2	2	2	2	3	3	2	2	2	18	2	2	0	0	1	2	5	27	1,3
14	Немирівський	1300	3	2	2	2	3	3	2	1	2	17	3	2	1	1	2	2	8	31	1,5
15	Оратівський	800	1	2	0	1	1	3	3	1	2	13	2	2	0	0	1	2	5	21	1,0
16	Піщанський	600	2	2	0	2	1	3	2	2	2	14	2	3	0	1	1	2	7	25	1,2
17	Погребищенський	1200	1	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	1	2	2	7	22	1,1
18	Теплицький	800	2	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	0	2	3	7	23	1,1
19	Тиврівський	1100	3	2	0	1	3	3	3	1	2	15	2	2	1	0	1	1	5	25	1,2
20	Томашпільський	900	3	2	0	1	1	3	2	1	2	12	2	2	0	1	1	2	6	23	1,1
21	Тростянецький	800	3	2	0	2	3	3	2	2	2	16	2	2	1	1	2	2	8	29	1,4
22	Тульчинський	900	3	2	0	2	2	3	2	2	2	15	3	3	1	1	1	3	9	30	1,5
23	Хмільницький	1300	1	2	3	1	2	3	2	1	2	16	2	2	2	1	1	2	8	27	1,3

24	Чернівецький	600	2	2	0	1	1	3	2	1	2	12	1	2	0	0	1	2	5	20	1,0
25	Чечельницький	800	2	2	0	2	1	3	2	3	2	15	1	1	0	0	1	2	4	22	1,1
26	Шаргородський	1100	3	2	0	2	2	3	2	1	2	14	2	2	0	1	2	2	7	26	1,3
27	Ямпільський	800	2	3	0	1	3	3	1	2	2	15	3	3	0	1	1	2	7	27	1,3
Вінницька область		2650 0	2	2	2	1	3	3	2	1	2	16	2	2	1	1	2	3	9	29	1,4

Примітка: Осгп – оцінка потенціалу суспільно-географічного положення; Ое – оцінка естетичних якостей території; Ом – оцінка лікувальних вод території; Ол – оцінка лісових рекреаційних ресурсів території; Ов – оцінка водних ресурсів території; Ок – оцінка кліматичних ресурсів території; Оп – оцінка потенціалу природоохоронних об'єктів території; Он – оцінка території за показниками рекреаційного навантаження; Опрр – оцінка потенціалу природно-рекреаційних ресурсів; Оі – оцінка історико-культурного фонду території; Ом – коефіцієнт транспортної забезпеченості, Ос – санаторно-курортними засобами, Ог – готельними підприємствами, Оторг – закладами торгівлі, Ор – закладами ресторанного господарства; Оінф – оцінка інфраструктурного забезпечення території; О – комплексна бальна оцінка рекреаційних територій; Кр – коефіцієнт рекреаційної цінності

Той факт, що на території Вінничини знаходиться майже 1 900 історичних, більше 1 700 археологічних, близько 600 архітектурних пам'яток, 45 заказників (серед них – 18 державного значення), 213 пам'яток природи (у тому числі – 8 державного значення), 33 заповідні урочища, 29 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (з яких – 11 державного значення), дозволяє вважати область однією із важливих туристичних регіонів України). Однак, нині комплекс пропонованих на регіональному рівні туристичних продуктів, частково затребуваний.

Основне туристичне навантаження припадає на найбільш відомі та традиційні центри, які приваблюють вітчизняних та іноземних туристів (м. Вінниця, м. Немирів, м. Могилів-Подільський, м. Хмільник та м. Ямпіль). Найвищі показники мають Вінницький, Могилів-Подільський, Немирівський та Тульчинський райони; наближені до середньообласного – Гайсинський, Жмеринський та Тростянецький райони; нижчі за середньообласний показники комплексної бальної оцінки, і коефіцієнта рекреаційної цінності спостерігаються у Калинівському, Липовецькому, Оратівському, Чернівецькому та Чечельницькому районах [1, с. 24].

Найбільша щільність історико-культурних туристичних об'єктів

спостерігається у м. Вінниця, Вінницькому, Гайсинському, Могилів-Подільському, Немирівському, Тростянецькому і Тульчинському районах, що дозволяє вважати їх більш перспективними для розвитку різноманітних видів туризму. У інших районах регіону щільність історико-культурних туристичних об'єктів значно нижча, що спричиняє меншу інтенсивність туристично-рекреаційної діяльності.

Недовикористання історико-культурного потенціалу більшості туристичних зон Вінничини пояснюється відсутністю туристичних продуктів тематичного та комплексного характеру із якістю послуг, які відповідають міжнародним стандартам, недостатнім їх маркетинговим супроводом.

Виділені вище територіальні пріоритети розвитку туризму продиктовані, в тому числі, широким розвитком у Вінницькій області водного туризму. Водний туризм на катамаранах та рафтах на Середньому Побужжю поєднує в собі проходження водних порогів, і перекатів, знайомство із пам'ятками архітектури і садово-паркового мистецтва, таких як костел 19 ст. на території Печерського парку, огляд мальовничих скель в с. Звониха, що використовуються для тренувань скелелазів Водний похід по Південному Бугу від с. Тиврів до с. Райгород – один із «класичних» водних маршрутів України [39, с. 116]. Водний туризм менш залежний від туристської інфраструктури, має величезне культурно-пізнавальне значення і дуже популярний в даний час. Вінницька область володіє значним потенціалом для розвитку екологічного туризму. Незважаючи на свою високу популярність, екологічний туризм потребує відносно невеликих капіталовкладень [37, с. 88]. Туризм, пов'язаний з відвідуванням міст, історичних місць, пам'ятників історії та культури вимагає розвиненої готельної і транспортної інфраструктури, що пов'язано з великими фінансовими вкладеннями.

У таблиці 1.3.3 наведені найбільш значимі історико-культурні об'єкти Вінницької області, які визначають туристичну спеціалізацію території, та рівень розвитку туристичної інфраструктури.

Таблиця 1.3.3

Історико-культурні туристичні об'єкти та найбільш важливі характеристики, що визначають туристичну спеціалізацію муніципальних утворень Вінницької області (складено автором за [25])

Туристський центр	Об'єкт туристського показу	Рівень розвитку туристської інфраструктури		
		високий	середній	низький
Центральна (Середньобузька)				

Продовження таблиці 1.3.3

Туристський центр	Об'єкт туристського показу	Рівень розвитку туристської інфраструктури		
		високий	середній	низький
Центральна (Середньобузька)				
м. Вінниця	Миколаївська церква (1746 р.), костьол 1610–1617 рр., церква євангельських християн-баптистів «Віфанія», музей-садиба М. І. Пирогова, літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського, садиба Грохольських в районі П'ятничан, споруди фортифікаційного комплексу «Мури» - – пам'ятка архітектури поч. XVII ст., могила П. К. Запорожця, пам'ятники М. Коцюбинському, Т. Шевченку, М. Пирогову, О. Горькому	+		
м. Немирів	Палац Потоцьких-Щербатових, літературний музей, пам'ятники М. Вовчок та М. Некрасову, скіфське городище VII–VI ст. до н. е.	+		
м. Тульчин	Палац С. Ф. Потоцького, краєзнавчий музей, Домініканський костьол 1780 р., Успенська церква 1789 р., пам'ятники О. В. Суворова, О. С. Пушкіна та М. Д. Леонтовича	+		
м. Ладижин	Розвиток сільського зеленого туризму, рибальство		+	
с. Степашки Гайсинського району	2 бази відпочинку на березі р. Південний Буг «Енергетик» 1, 2, дитячий оздоровчий табір «Супутник», розвиток рибальства, полювання, оздоровчо-спортивний водний туризм		+	
Північна (Верхньобузька)				
м. Хмільник	Мінеральні радонові води та лікувальні грязі, архітектурні пам'ятки костьол Усікновення глави Іоанна Предтечі (1603 р.), палац Ксїдо архітектора І.Фоміна, історичний музей	+		
Південна (Придністровська)				

м. Ямпіль	Музей образотворчого мистецтва	+		
м. Могилів-Подільський	Миколаївська (1754 р.), Георгіївська (1805–1819 рр.) церкви, краєзнавчий музей, пам'ятник Джону Леннону			
Західна (Середньомурафська)				
м. Бар	Успенський собор XVIII ст., костіол Святої Анни 1811 р., залишки Барської фортеці		+	
м. Шаргород	Костіол Святого Флоріана (XVIII ст.); єврейський штедл (містечко) - релікт раннього середньовічного будівництва, Миколаївський монастир		+	
Південно-Східна				
сmt. Крижопіль	Казанська церква (1619 р.) та Костіол Пресвятої Діви Марії (1747 р.) в с. Городківка, церква Іоанна Богослова (1747 р.) в с. Радянське, садиба Бжозовських (поч. XIXст.) в с. Соколівка			+

Продовження таблиці 1.3.3

Туристський центр	Об'єкт туристського показу	Рівень розвитку туристської інфраструктури		
		високий	середній	низький
м. Бершадь	Краєзнавчий музей			+
с. Заболотне Крижопільського району	Меморіальний музей і могила академіка Д.К. Заболотного			+
Північно-Східна (в стадії формування)				
м. Козятин (в перспективі)	Музей історії м. Козятин			+
м. Іллінці (в перспективі)				+
м. Погребище (в перспективі)				+

Зауважимо, що чимало історико-культурних туристичних об'єктів Вінницької області нині не залучені у туристичний оборот через недоступність. Низький рівень розвитку туристичної інфраструктури є причиною низької якості послуг і, відповідно, низької конкурентоспроможності туристичних продуктів. У той же час, необхідно зауважити, що намітилася тенденція до підвищення частки екологічного туризму та туристичних продуктів, які пов'язані із активним та екстремальним відпочинком, що не вимагає високого рівня і якості обслуговування. Це підтверджує значний інтерес до регіону,

навіть при невисокому рівні розвитку інфраструктури [6].

За результатами дослідження історико-культурних ресурсів Вінницької області складемо матрицю SWOT-аналізу (таблиця 1.3.4).

Таблиця 1.3.4

SWOT-аналіз історико-культурних ресурсів Вінницької області [складено автором]

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Багата історико-культурна спадщина регіону.	1. Відсутність цілісної культурної політики регіону.

Продовження таблиці 1.3.4

Сильні сторони	Слабкі сторони
2. Велика диференціація регіональних культур та різнобарвність культур, які існують у Вінницької області 3. Наявність матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. 4. Наявність успішних пілотних проектів	2. Декларативний характер законів в галузі культури. 3. Відсутність ефективних інструментів впливу інших галузей на культуру в регіоні. 4. Відсутність системи оцінки якості функціонування історико-культурних туристичних об'єктів та аналізу використання бюджетних коштів. 5. Невизначений правовий статус нерухомості закладів культури та відсутність реєстру власників історичних будівель та пам'ятників. 6. Нерівні стартові умови організацій в залежності від юридичної форми власності для здійснення проектної діяльності 7. Незадовільний стан багатьох об'єктів історико-культурної спадщини
Можливості	Загрози
1. Культурно-економічний розвиток регіону, що збільшує інвестиційну привабливість, як місця проживання та роботи 2. Збільшення механізмів для подальшої перспективи отримання фінансування з боку ЄС та інших іноземних фондів та інституцій 3. Зміни парадигми культурної диференціації та індивідуалізація процесів задоволення попиту цільової аудиторії 4. Зростання кількості недержавних установ, що діють в культурній галузі 5. Поступове збільшення власних надходжень місцевих органів влади завдяки децентралізації, які можна спрямувати на	1. Геополітичні розломи в суспільстві, викривлення ціннісних орієнтирів, ріст агресії та нетерпимості. 2. Зниження інтелектуального та культурного рівня суспільства, зниження компетенції споживачів культури. 3. Деформація історичної пам'яті та спроби фальсифікації історичної спадщини. 4. Поступове погіршення стану культурних пам'яток. 5. Загроза єдності культурного простору регіону у зв'язку із недостатнім використанням потенціалу культурного ресурсу як фактору культурно-економічного розвитку малих територіальних громад та

розвиток культурної сфери. 6. Реконструкція історико-культурних об'єктів.	іміджевої складової. 6. Зменшення ролі установ в культурному житті суспільства через подальший розрив між культурною і професійною компетенціями та інтересами і попитом аудиторії. 7. Висока і зростаюча складова постійних витрат бюджетних установ.
--	--

Резюмуючи, зробимо висновок, що багата історія Вінницької області, втілена у пам'ятниках матеріальної та духовної культури, створює об'єктивні підстави для формування туристичної індустрії у регіоні. Однак, чимало об'єктів історико-культурної спадщини мають незадовільний стан.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Організація туристичної діяльності у регіоні

Вище нами з'ясовано, що Вінницька область серед інших регіонів країни позиціонується як аграрна. Проте, вона має усі передумови для розвитку внутрішнього і зовнішнього туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів.

Фізичну ємність туристичної інфраструктури регіону характеризують дані щодо кількості суб'єктів туристичної діяльності. Туристичні послуги у Вінницькій області станом на кінець 2018 р. надавали 87 ліцензованих підприємств (туроператорів), з них: юридичних осіб – 25 од, фізичних осіб-підприємців – 62 од. (таблиці 2.1.1-2.1.2).

Таблиця 2.1.1

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи) за регіонами України за 2016-2018 рр. [65; 66; 67] (од.)

Регіон	Роки	Відхилення
--------	------	------------

				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	1838	1743	1833	-5	90	99,7	105,2
Вінницька	30	27	25	-5	-2	83,3	92,6
Волинська	21	23	19	-2	-4	90,5	82,6
Дніпропетровська	117	118	119	2	1	101,7	100,8
Донецька	24	22	31	7	9	129,2	140,9
Житомирська	16	14	16	0	2	100,0	114,3
Закарпатська	35	31	28	-7	-3	80,0	90,3
Запорізька	66	63	62	-4	-1	93,9	98,4
Івано-Франківська	36	34	34	-2	0	94,4	100,0
Київська	39	39	45	6	6	115,4	115,4
Кіровоградська	14	12	13	-1	1	92,9	108,3
Луганська	7	7	8	1	1	114,3	114,3
Львівська	149	159	142	-7	-17	95,3	89,3

Продовження таблиці 2.1.1

Регіон	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Миколаївська	29	23	18	-11	-5	62,1	78,3
Одеська	157	140	135	-22	-5	86,0	96,4
Полтавська	17	17	15	-2	-2	88,2	88,2
Рівненська	26	26	27	1	1	103,8	103,8
Сумська	20	19	18	-2	-1	90,0	94,7
Тернопільська	19	17	20	1	3	105,3	117,6
Харківська	90	84	83	-7	-1	92,2	98,8
Херсонська	15	14	16	1	2	106,7	114,3
Хмельницька	27	26	25	-2	-1	92,6	96,2
Черкаська	25	24	27	2	3	108,0	112,5
Чернівецька	36	38	39	3	1	108,3	102,6
Чернігівська	17	15	12	-5	-3	70,6	80,0
м. Київ	806	751	856	50	105	106,2	114,0

Як бачимо з даних у таблиці 2.1.1, кількість юридичних осіб – суб'єктів туристичної діяльності з кожним роком скорочується (у 2018 р. порівняно з 2016 р. – на 5 од. (16,7 %), а порівняно з 2017 р. – на 2 од. (7,4 %)). Дана тенденція спостерігається і по Україні. Так, протягом 2016-2018 рр. кількість юридичних осіб, які надавали туристичні послуги скоротилася на 5 од. (0,3 %). Це зумовлено суттєвими змінами умов ліцензування, у зв'язку з прийняттям у 2010 р. нової редакції Закону України «Про туризм». Однак, протягом 2017-

2018 рр. дана тенденція змінилася, спостерігаємо зростання на 90 од. (5,2 %).

Юридичні особи, які займалися туристичною діяльністю у Вінницькій області в 2018 р. займають 1,4 % від цілого по Україні, тоді як фізичні особи склали 2,5 % (таблиця 2.1.2).

Таблиця 2.1.2

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (фізичні особи-підприємці) за регіонами України за 2016-2018 рр. [65; 66; 67]

(од.)

Регіон	Роки			Відхилення			
				Абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	1668	1726	2460	792	734	147,5	142,5

Продовження таблиці 2.1.2

Регіон	Роки			Відхилення			
				Абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Вінницька	38	42	62	24	20	163,2	147,6
Волинська	48	43	55	7	12	114,6	127,9
Дніпропетровська	205	207	297	92	90	144,9	143,5
Донецька	9	20	62	53	42	688,9	310,0
Житомирська	40	33	47	7	14	117,5	142,4
Закарпатська	30	32	63	33	31	210,0	196,9
Запорізька	95	97	126	31	29	132,6	129,9
Івано-Франківська	71	71	94	23	23	132,4	132,4
Київська	80	77	172	92	95	215,0	223,4
Кіровоградська	33	31	41	8	10	124,2	132,3
Луганська	12	10	21	9	11	175,0	210,0
Львівська	123	123	200	77	77	162,6	162,6
Миколаївська	40	40	69	29	29	172,5	172,5
Одеська	111	124	135	24	11	121,6	108,9
Полтавська	71	26	140	69	114	197,2	538,5
Рівненська	40	34	66	26	32	165,0	194,1
Сумська	37	39	61	24	22	164,9	156,4
Тернопільська	34	28	43	9	15	126,5	153,6
Харківська	165	179	183	18	4	110,9	102,2
Херсонська	57	53	64	7	11	112,3	120,8
Хмельницька	62	64	64	2	0	103,2	100,0
Черкаська	61	68	74	13	6	121,3	108,8
Чернівецька	30	27	38	8	11	126,7	140,7
Чернігівська	34	36	46	12	10	135,3	127,8
м. Київ	142	172	237	95	65	166,9	137,8

Що стосується фізичних осіб-підприємців, які надавали туристичні послуги у Вінницькій області, то спостерігається зворотна тенденція. Так, їх кількість збільшилась з 28 од. у 2016 р. до 62 од. у 2018 р., тобто на 24 од. (63,2 %). А у 2018 р. відносно 2017 р. кількість суб'єктів туристичної діяльності (фізичних осіб-підприємців) підвищилась на 20 од. (47,6 %). Якщо порівняти ці дані із загальною кількістю суб'єктів туристичної діяльності в Україні, то загальна кількість аналізованих підприємств збільшилась на 292 од. (47,5 %).

За останні 3 роки Вінницьку область відвідало лише 2 іноземних туриста [11], хоча їх реальна кількість не встановлена через відсутність механізму, і повноважень збору такої інформації (таблиця 2.1.3). Найбільшою популярністю регіон користується серед туристів з Грузії, Німеччини, Польщі, Ізраїлю, Росії, Молдови, Болгарії, Канади. Туристи, які відвідують регіон, найбільше цікавляться такими дестинаціями, як «Національний музей – садиба М. І. Пирогова», фонтан «Roshen», Державний історико-культурний заповідник «Буша» тощо.

Таблиця 2.1.3

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Вінницькій області за 2016-2018 рр.

[65; 66; 67]

(осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2016	27485	-	17550	9935
2017	38634	-	30645	7989
2018	42178	2	33816	8360
Відхилення 2018/2016 р.:				
- абсолютне, (+; -)	14693	2	16266	-1575
- відносне, %	153,5	-	192,7	84,1
Відхилення				

2018/2017				
- абсолютне, (+; -)	3544	2	3171	371
- відносне, %	109,2	-	110,3	104,6

Аналізуючи показники у таблиці 2.1.3 бачимо, що у загальній кількості туристів переважає кількість туристів-громадян України, які виїжджали за кордон. У 2018 р. порівняно з 2016 р. їх кількість зросла на 16 266 осіб (92,7 %), а порівняно з 2017 р. – на 3 171 осіб (10,3 %). Дана тенденція свідчить про розвиток різних іноземних туристичних напрямів. Тобто, слід відмітити, що сервіс, безпека, туристична інфраструктура в інших країнах є кращою та стабільною по відношенню до вітчизняної.

Кількість туристів, які відвідали Вінницьку область у 2018 р. скоротилась на 1 545 осіб (15,9 %) порівняно з 2016 р. Це пояснюється зміною суспільно-політичної ситуації в країні, кризовими явищами в економіці та введенням антитерористичної операції на сході України. Проте, у 2018 р. порівняно з 2017 р. ситуація змінилася – кількість внутрішніх туристів зросла на 371 особу (4,6 %).

У 2018 р. найбільша питома вага туристів приходить на туристів-громадян, які виїжджали за кордон – 80,2 %, внутрішні туристи склали 19,8 %, а іноземні туристи тільки 0,005 % (рисунок 2.1.1).

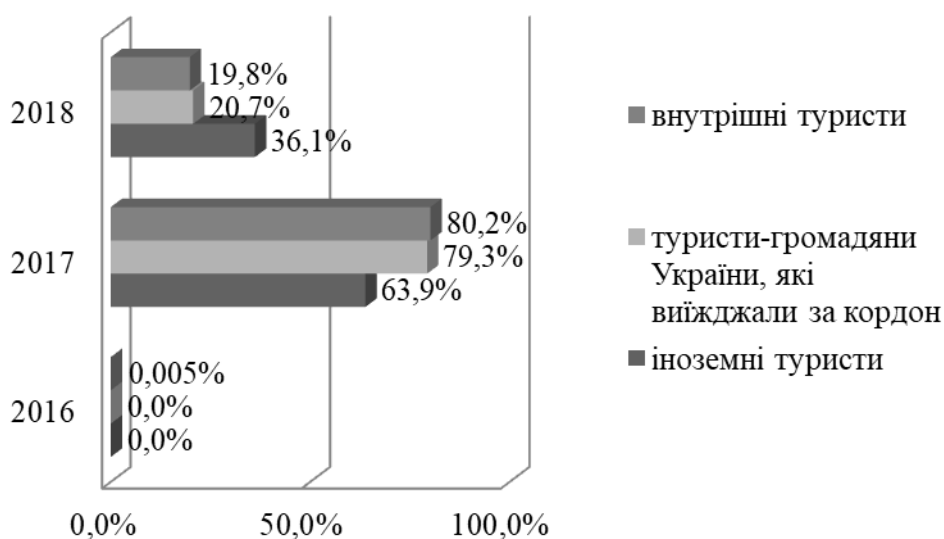

Рис. 2.1.1 – Структура кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Вінницькій області за 2016-2018 рр., %
(складено автором за [65; 66; 67])

Традиційно, плануючи відпочинок за сприяння суб'єктів туристичної діяльності, мешканці регіону надають перевагу закордонному туризму: у 2018 р. – 92 %, тоді як у межах України подорожувало тільки 8 % (рисунок 2.1.2). Середня тривалість подорожі становила 8 днів [63].

Найбільш пріоритетними для них були маршрути до Туреччини та Єгипту (кожна 3-тя поїздка). Також до топ-10 найпопулярніших destinations серед мешканців Вінницької області у 2018 р. увійшли Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Іспанія, Греція, Італія, Болгарія, Чехія, Грузія та Чорногорія [58]. Основною мотивацією туристичних подорожей були дозволя й відпочинок (98,7 % подорожуючих). Із метою лікування виїжджали 0,8 % туристів. Частка службових, ділових, спортивних, спеціалізованих поїздок та поїздок із метою навчання склала лише 0,5 % [58].

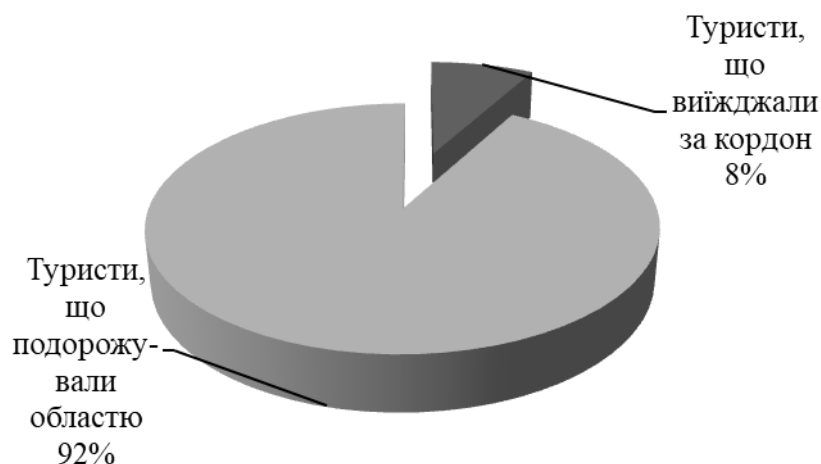

Рис. 2.1.2 – Структура туристичних потоків за напрямками відвідування у 2018 р., % (складено автором за [58])

Для залучення українських та зарубіжних туристів в області проводиться відповідна робота зі створення нових туристичних маршрутів, зокрема, культурно-пізнавального, екстримального, релігійного, спортивно-оздоровчого

спрямувань. Туристичними підприємствами регіону, за підтримки управління культури та туризму обласної державної адміністрації, з метою розвитку внутрішнього та в'їзного туризму розроблено 41 туристично-екскурсійний маршрут, з них: 21 – автобусний, 7 – водних, 6 – ішохідних, 6 – велосипедних та 1 лижний. Зростання забезпечено за рахунок запровадження у 2018 р. 5-ти туристичних маршрутів, які пов'язані з перебуванням Т. Г. Шевченка на Вінниччині. Крім того, для популяризації внутрішнього та в'їзного туризму, суб'єкти туристичної діяльності пропонують тематичні маршрути по місцях історичного минулого нашого краю: «Симфонія Подільських палаців», «Духовна спадщина народу», «Місцями бойової слави», «Музика і Вінниччина», «Літературна Вінниччина».

Оцінивши динаміку туристичних потоків Вінницького регіону, проаналізуємо даний показник і по Україні, в цілому (таблиці 2.1.4.-2.1.5).

Таблиця 2.1.4

Показники кількості туристів – громадян України, обслугованих туроператорами та турагентами в Україні у 2016-2018 рр. [65; 66; 67]

(осіб)

Показники	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:							
подорожуючих	2216323	2365424	3884682	1668359	1519258	175,3	164,2
в межах України	375091	393396	376569	1478	-16827	100,4	95,7
за кордоном	1841232	1972028	3508113	1666881	1536085	190,5	177,9
Фізичні особи-підприємці							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:							
подорожуючих	298212	401397	596820	298608	195423	у 2 раза	148,7
в межах України	78470	83571	80230	1760	-3341	102,2	96,0

за кордоном	219742	317826	516590	296848	198764	235,1	162,5
-------------	--------	--------	--------	--------	--------	-------	-------

Як бачимо з таблиці 2.1.4, кількість туристів-громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності (юридичними особами) протягом 2016-2017 рр. збільшилась на 1 668 359 осіб (75,3 %), а протягом 2017-2018 рр. – на 1 519 258 осіб (64,2 %).

У 2018 р. відносно 2016 р. також підвищилась кількість туристів-громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності (фізичними особами-підприємцями) на 298 608 осіб (у 2 рази), а відносно 2017 р. – на 195 423 особи (48,7 %).

Кількість туристів іноземців, які обслуговувалися суб'єктами туристичної діяльності (юридичними особами та фізичними особами-підприємцями) зростає за аналізовані роки на 34378 осіб (у 2,1 рази) та на 1952 особи (у 2,8 рази) відповідно (таблиця 2.1.5).

Таблиця 2.1.5

Показники кількості туристів – іноземців, обслугованих туроператорами та турагентами в Україні у 2016-2018 рр. [65; 66; 67]

(осіб)

Показники	Роки			Відхилення			
				Абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:	33784	38563	72941	39157	34378	у 2,1 раза	,1
подорожуючих							
в межах України	-	-	-	-	-	-	-
за кордоном	-	-	-	-	-	-	-
Фізичні особи-підприємці							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:	1287	1052	3004	1717	1952	у 2,3 раза	у 2,8 раза
подорожуючих							
в межах України	-	-	-	-	-	-	-
за кордоном	-	-	-	-	-	-	-

Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)	528386,7	19022629,6	21625920,9	21097534	2603291,3	у 4,9 раза	113,7
у т. ч. від екскурсійної діяльності	50460,2	80217,4	144693,2	94233	64475,8	у 2,8 раза	180,4
сума комісійних, агентських і інших винагород	542977,5	708966,0	969551,5	426574	260585,5	178,6	136,8
Операційні витрати	9144060,3	14900951,3	17925877,5	8781817,2	3024926,2	196,0	120,3
у т. ч. матеріальні витрати	7348522,9	12441524,7	14386905,0	7038382,1	1945380,3	195,8	115,6
витрати на оплату праці	290058,7	412343,6	567112,9	277054,2	154769,3	195,5	137,5
відрахування на соціальні заходи	61463,3	91569,4	123291,4	61828,1	31722	у 2 раза	134,6
суми нарахованої амортизації	26135,3	699429,9	729848,4	703713,1	30418,5	у 2,7 раза	104,3

Продовження таблиці 2.1.6

Показники	Роки			Відхилення			
				Абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
інші операційні витрати	1417880,1	1256083,7	2118719,8	700839,7	862636,1	149,4	168,7
Вінницька область							
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)	27379,6	35811,1	44367,8	16988,2	8556,7	162,0	123,9

у т. ч. від екскурсійної діяльності	652,8	704,4	308,3	-344,5	-396,1	47,2	43,8
сума комісійних, агентських і інших винагород	2643,2	3797,4	4282,8	1639,6	485,4	162,0	112,8
Операційні витрати	8015,4	9452,3	10354,4	2339	902,1	129,2	109,5
у т. ч. матеріальні витрати	5274,2	4823,0	5575,3	301,1	752,3	105,7	115,6
витрати на оплату праці	1161,1	2269,1	2542,2	1381,1	273,1	у 2,1 раза	112,0
відрахування на соціальні заходи	239,5	449,9	524,3	284,8	74,4	у 2,1 раза	116,5
суми нарахованої амортизації	84,1	81,5	53,5	-30,6	-28	63,6	65,6
інші операційні витрати	1256,5	1828,8	1659,1	402,6	-169,7	132,0	90,7

Операційні витрати склали 10 354,4 тис. грн, з них: матеріальні витрати складають найбільшу питому вагу і становлять 53,8 % від загальної суми витрат, тоді як по Україні цей показник склав 80,2 %. Але слід відмітити, що питома вага витрат на оплату праці у Вінницькій області сягає понад 24,5 %, тоді як по Україні лише 3,2 %. У структурі витрат вагому частину складають інші операційні витрати, які у Вінницькій області склали – 16 %, а по Україні – 9,8 %.

На основі проведеної оцінки туристичної діяльності у Вінницькій області нами було складено матрицю SWOT-аналізу (таблиця 2.1.7).

Таблиця 2.1.7

SWOT-аналіз туристичної діяльності у Вінницькій області

[складено автором]

Переваги (сильні сторони)	Недоліки (слабкі сторони)
---------------------------	---------------------------

<ul style="list-style-type: none"> - наявність незайманих природних ландшафтів, національних і природних парків, заповідників, великої кількості природних заказників і пам'яток природи; - наявність багатої історичної та культурної спадщини, в тому числі відомі пам'ятки історії та культури (садиба М.Пирогова, Буша, Лядово, ставка Вервольф); - вигідне географічне положення (спільний кордон з Європейським Союзом, близькість до м. Києва, до міжнародних туристичних маршрутів Західної Європи); - розвинуті економічні та культурні міжнародні зв'язки із європейськими країнами, велика кількість реалізованих міжнародних проектів і програм, в тому числі і в галузі розвитку туризму та туристичної інфраструктури; - відносно розвинена транспортна інфраструктура; - наявність зацікавленості зовнішніх великих компаній в інвестуванні в сферу туризму і будівництво великої кількості об'єктів туристичної інфраструктури; - значний освітній потенціал в галузі туризму; - високий рівень забезпеченості туризму кваліфікованими кадрами; - наявність в області інформаційно-туристичного центру, обласної державної політики підтримки та системи стратегічних документів розвитку туризму (стратегія розвитку туризму, регіональні програми, Генеральна схема розміщення об'єктів інфраструктури туризму тощо); - розробка туристичних маршрутів для залучення туристів; 	<ul style="list-style-type: none"> - мала популяризація області та її туристичних продуктових брендів на міжнародних туристичних ринках; - яскраво виражена сезонність більшості турів; - домінування поодиноких туристичних об'єктів і туристичних продуктів, відсутність турів комплексного характеру, що зв'язують територію і окремі туристичні центри регіону; - «витік» доходів від туризму за межі області (не замкнутість ланцюжка створення вартості в туризмі); - недостатній рівень використання наявного туристичного потенціалу області; - нерівномірний розподіл туристичного навантаження по території і туристським центрам регіону; - недостатній рівень і низька якість туристичної інфраструктури та сервісу; - відсутність гарантій безпеки туристів і низький розвиток страхового ринку та ринку фінансових послуг; - значний відтік вітчизняних туристів за кордон; - малий потік іноземних туристів; - скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб.
--	--

Продовження таблиці 2.1.7

Переваги (сильні сторони)	Недоліки (слабкі сторони)
- збільшення доходів від туристичної діяльності регіону.	
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - найбільш повне використання географічного положення для розвитку транзитного та ділового туризму; - можливість збільшення туристичного потоку з Польщі, Молдови через розробку спільних турпродуктів та розвитку договірної спеціалізації (аутсорсингу); - використання можливостей розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість нормативно-правової бази та системи правового регулювання у сфері розвитку туризму; - погіршення і нестабільність криміногенної обстановки в окремих муніципальних утвореннях; - низький платоспроможний попит місцевого населення на послуги туризму;

екологічного, спортивного та інших видів природного, а також культурного та ділового туризму; - можливість організації програм навчання фахівців у галузі туризму та перепідготовки місцевого населення; - здійснення у повному обсязі державної підтримки розвитку туризму; - створення і просування конкурентоспроможних туристичних брендів; - розвиток туристичної та прикордонної інфраструктури в результаті реалізації міжнародних проектів області і прикордонних територій Молдови	провідне конкуруюче становище м. Київ; - правові ризики, пов'язані з ускладненням виділення земельних ділянок під забудову і реалізацію інвестиційних проектів; - зміна зовнішньої ринкової кон'юнктури і зовнішньоекономічних обмежень (державна зовнішньоторговельна і міграційна політика); - погіршення екологічної обстановки в області.
---	--

Процедура синтезу вказаних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища розвитку туризму у Вінницькій області (таблиця 2.1.7) та виявлення найбільш значущих чинників, які мають закладатися в основу стратегічних управлінських рішень, наведені у матриці-SWOT (додаток Н). Як бачимо з додатку, найбільш важливими сприятливими чинниками зовнішнього і внутрішнього середовища регіону, які необхідно закладати в основу стратегії підвищення конкурентоспроможності туризму, є: вигідне географічне положення та розвинені економічні зв'язки із європейськими країнами й регіонами, які реалізують міжнародні проекти і програми; можливості підвищення туристичних потоків через розробку міжрегіональних та міжнародних турів, за рахунок вбудовування у корпоративні мережі; наявність зацікавленості великих компаній у розвитку туризму та туристичної інфраструктури у області, реалізація крупних інвестиційних проектів у сфері туризму, створення ОЕЗ туристично-рекреаційного типу; туристичний брендинг, просування та створення конкурентоспроможних продуктивних туристичних брендів.

До негативних чинників, які впливають на розвиток туризму у Вінницькій області, є: мала популярність регіону та його туристичних продуктивних брендів на зовнішніх ринках, недостатність туристичних продуктів, які відповідають міжнародним стандартам та вимогам; яскраво виражена сезонність більшості

туристичних продуктів регіону у поєднанні із сезонною важкодоступністю ключових об'єктів туристичного показу; незамкнутість ланцюжка створення вартості у туризмі, значний обсяг послуг, що передаються на аутсорсинг нерезидентним для регіону структурам та компаніям, і, як результат, витік капіталу; нерозвиненість туристичної інфраструктури та низький рівень сервісу; провідне конкуруюче становище м. Київ у аспекті залучення туристичних потоків.

Отже, проведений аналіз динаміки стану організації туристичної діяльності у Вінницькій області засвідчив, що туризм – це сфера, яка приносить не тільки доходи, але й має великий потенціал для розвитку регіону. Володіючи значними природними ресурсами, вдалим географічним розташуванням, достатньою кількістю туристичних атракцій, маючи висококваліфікований персонал, долаючи інфраструктурні та інвестиційні проблеми, туризм на Вінниччині може розвиватися швидкими темпами, підвищуючи не лише свою рентабельність, але й результативність суміжних із ним сфер. Однак, занедбаність об'єктів туристичної спадщини, нераціональність у використанні наявних природних ресурсів, відсутність інвестицій у розвиток туризму, відтік персоналу за кордон, низька зацікавленість мешканців області подорожувати своїми і сусідніми громадами, тобто розвивати внутрішній туризм, є стримуючими чинниками розвитку туризму в регіоні.

Таким чином, без належної підтримки туристичної сфери місцевої та регіональної економіки, зокрема, консультаційної, організаційної, та фінансової, туризм не зможе розвиватися у конкурентних умовах. Проте, потребує розроблення механізм збирання статистичних даних, що має підкріплюватися відповідними повноваженнями органів влади, та встановленою відповідальністю суб'єктів туристичної діяльності. Також доцільно вдосконалити механізм законодавчого та нормативно-правового регулювання туристичної діяльності у частині визначення, та конкретизації права суб'єктів туристичної діяльності щодо надання послуг із розміщення, з одного боку, а також повноважень органів місцевого самоврядування щодо

встановлення ставки туристичного збору та посилення контролю його сплати разом із розробкою системи штрафів за порушення таких норм – з іншого.

2.2. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні

У Вінницькій області добре розвинута соціальна інфраструктура, яка представлена значною кількістю колективних засобів розміщування, оздоровчих закладів, закладів харчування тощо, що дозволяє туристам комфортно мандрувати.

Станом на кінець 2018 р. на території Вінницької області налічується 22 колективних засоби розміщування на 1 895 місць, що на 58 од. (72,5 %) менше порівняно з 2016 р. та на 63 од. (74,1 %) (таблиця 2.2.1). Найбільш поширеними у регіоні є готелі – 62,7 % від загальної кількості, гуртожитки для приїжджих – 19,1 % та інші місця для тимчасового проживання – 18,2 %.

Також спостерігається скорочення як кількості готелів та аналогічних засобів розміщення (у 2018 р. порівняно з 2016 р. – на 42 од. (70 %), а порівняно з 2017 р. – на 48 од. (74,1 %)), так і спеціалізованих засобів розміщування (у 2018 р. порівняно з 2016 р. – на 16 од. (20 %), а порівняно з 2017 р. – на 48 од. (72,7 %)). Зауважимо, що даний сектор найбільше відчуває нестабільність ринку й відсутність достатнього фінансування, і державного регулювання.

По області показник забезпеченості готелями у 2018 р. складав 0,8 готельних місць на 1 000 жителів, по м. Вінниця – 2,4 готельних місця.

Таблиця 2.2.1

Показники функціонування колективних засобів розміщування
у Вінницькій області за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, од.		Кількість місць, од.		Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб	
	2016	у тому числі	2016	у тому числі	2016	у тому числі

		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування
2016	80	60	20	6653	6653	2209	138687	87904	50783
2017	85	66	19	6217	6217	2279	161649	106429	55220
2018	22	18	4	1895	1308	587	78426	69729	8697
Відхилення 2018/2016 р.:									
- абсолютне, (+; -)	-58	-42	-16	-4758	-5345	-1622	-60261	-18175	-42086
- відносне, %	27,5	30,0	20,0	28,5	19,7	26,6	56,5	79,3	17,1
Відхилення 2018/2017 р.:									
- абсолютне, (+; -)	-63	-48	-15	-4322	-4909	-1692	-83223	-36700	-46523
- відносне, %	25,9	27,3	21,1	30,5	21,0	25,8	48,5	65,5	15,7

Розглядаючи динаміку колективних засобів розміщення по Україні протягом 2016-2018 рр. спостерігаємо, позитивну тенденцію до зростання кількості готелів та аналогічних засобів розміщування (у 2018 р. порівняно з 2017 р. їх кількість збільшилась на 243 од, а порівняно з 2017 р. – на 303 од.), (таблиця 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Показники структури готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в Україні, 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

Заклади	Роки			Відхилення абсолютне (+,-)
	2016	2017	2018	

	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	2018/ 2016	2018/ 2017
Усього готелів та аналогічні засоби розміщування, з них	2534	100,0	2474	100,0	2777	100,0	243	303
готелі	1703	67,2	1704	68,9	1896	68,3	193	192
мотелі	139	5,5	137	5,5	152	5,5	13	15
хостели	40	1,6	36	1,5	121	4,4	81	85
кемпінги	14	0,6	12	0,5	17	0,6	3	5
агрозотелі	-	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	90	3,6	84	3,4	104	3,7	14	20
туристичні бази, гірські притулки тощо	548	21,6	501	20,3	487	17,5	-61	-14

Найбільша кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщення протягом 2016-2018 р. спостерігалась у Одеській області – 23 427 од., м. Київ – 20 662 од. та Херсонській області – 19 581 од. Найменша – у Луганській (869 од.), Житомирській (995 од.) та Тернопільській областях (1 267 од.). Вінницька область у загальній кількості по Україні за кількістю місць займає 19-те місце (таблиця 2.2.3).

Таблиця 2.2.3

Показники кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

(од.)

Адміністративні одиниці	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Україна	135916	133396	181242	45326	47846	133,3	135,9
Вінницька	2209	2279	1895	-314	-384	85,8	83,2

Продовження таблиці 2.2.3

Адміністративні одиниці	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Волинська	2342	2283	3684	1342	1401	157,3	161,4
Дніпропетровська	7740	7758	11826	4086	4068	152,8	152,4
Донецька	2765	2398	9505	6740	7107	343,8	396,4
Житомирська	2550	2248	995	-1555	-1253	39,0	44,3

Закарпатська	10658	10169	3748	-6910	-6421	35,2	36,9
Запорізька	6611	7373	16102	9491	8729	243,6	218,4
Івано-Франківська	10790	11082	6229	-4561	-4853	57,7	56,2
Київська	5277	5345	9489	4212	4144	179,8	177,5
Кіровоградська	1610	1587	2114	504	527	131,3	133,2
Луганська	1049	1202	869	-180	-333	82,8	72,3
Львівська	17949	18292	13191	-4758	-5101	73,5	72,1
Миколаївська	2786	3332	12620	9834	9288	453,0	378,8
Одеська	12096	11021	23427	11331	12406	193,7	212,6
Полтавська	3993	4052	3363	-630	-689	84,2	83,0
Рівненська	1845	1755	1557	-288	-198	84,4	88,7
Сумська	1345	1204	1532	187	328	113,9	127,2
Тернопільська	2930	2 907	1267	-1663	-1640	43,2	43,6
Харківська	5381	5633	7511	2130	1878	139,6	133,3
Херсонська	3269	2131	19581	16312	17450	599,0	918,9
Хмельницька	3692	3746	2823	-869	-923	76,5	75,4
Черкаська	2872	2936	3978	1106	1042	138,5	135,5
Чернівецька	3942	3285	1325	-2617	-1960	33,6	40,3
Чернігівська	1889	1585	1949	60	364	103,2	123,0
м. Київ	18326	17798	20662	2336	2864	112,7	116,1

Лідерами серед регіонів України, за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщення є – м. Київ, Львівська, Дніпропетровська та Київська області, у 2018 р. на них припадало 1 214 889 осіб, 572 179 осіб, 383 907 осіб та 374 943 осіб відповідно (таблиця 2.2.4).

Таблиця 2.2.4

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

(осіб)

Адміністративні одиниці	Роки			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Україна	5037075	5135164	4826277	-210798	-308887
Вінницька	87904	106429	78426	-9478	-28003

Продовження таблиці 2.2.4

Адміністративні одиниці	Роки			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Волинська	89021	94701	55740	-33281	-38961
Дніпропетровська	238453	214379	383907	145454	169528
Донецька	47193	89368	215053	167860	125685
Житомирська	67467	71954	34335	-33132	-37619
Закарпатська	204350	237900	114619	-89731	-123281

Запорізька	102085	114099	162299	60214	48200
Івано-Франківська	304805	301592	168742	-136063	-132850
Київська	249797	250668	374943	125146	124275
Кіровоградська	52467	49147	43697	-8770	-5450
Луганська	22784	28974	22935	151	-6039
Львівська	749855	871401	572159	-177696	-299242
Миколаївська	91 854	92750	117860	26006	25110
Одеська	278227	252101	289913	11686	37812
Полтавська	173 137	195405	164452	-8685	-30953
Рівненська	102347	84756	39470	-62877	-45286
Сумська	50 724	46499	43471	-7253	-3028
Тернопільська	202276	117691	46103	-156173	-71588
Харківська	231120	253027	218535	-12585	-34492
Херсонська	73185	47251	129660	56475	82409
Хмельницька	170167	170110	119847	-50320	-50263
Черкаська	129727	152455	105209	-24518	-47246
Чернівецька	1056371	116959	53340	-1003031	-63619
Чернігівська	62704	53507	56673	-6031	3166
м. Київ	1149789	1122041	1214889	65100	92848

У готелях Вінницької області у 2018 р. перебувало 78 426 осіб, що на 9 478 осіб менше порівняно з 2016 р., та на 28 003 осіб відносно 2017 р. Вона займає 16-те місце серед регіонів України за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування. Підвищена зацікавленість туристів та подорожуючих викликана не лише культурно-розважальною та рекреаційною метою, а також у рівній мірі й бізнес-складовою.

Протягом 2016-2018 рр. відбулось скорочення кількості розміщених осіб що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні – з 5 037 075 осіб у 2016 р. до 3 747 656 осіб у 2018 р. (таблиця 2.2.5). З них: у готелях – на 1 139 389 осіб, мотелях – 42 497 осіб, хостелах – 16 070 осіб, кемпінгах – 1 487 осіб, туристичних базах та гірських притулках – на 96 301 особа. Зауважимо, що кількість осіб, що перебувала у гуртожитках для приїжджих у 2018 р. відносно 2016 р. збільшилась на 6 325 осіб. Дана тенденція спричинена дешевшими цінами на проживання (таблиця 2.2.5).

Таблиця 2.2.5

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах

розміщування за видами закладів в Україні за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

Заклади	Роки						Відхилення абсолютне (+,-)	
	2016		2017		2018		2018/ 2016	2018/ 2017
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %		
Усього готелів та аналогічні засоби розміщування, з них	5037075	100,0	5135164	100,0	3747656	100,0	-1289419	-1387508
готелі	4332043	86,0	4395846	85,6	3192654	85,2	-1139389	-1203192
мотелі	101300	2,0	110699	2,2	58803	1,6	-42497	-51896
хостели	52552	1,0	44498	0,9	36482	1,0	-16070	-8016
кемпінги	8218	0,2	7814	0,2	6731	0,2	-1487	-1083
агрозотелі	-	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	181178	3,6	192308	3,7	187503	5,0	6325	-4805
туристичні бази, гірські притулки	361784	7,2	383999	7,5	265483	7,1	-96301	-118516

Незважаючи на скорочення кількості осіб, що перебувала у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні протягом 2016-2018 рр., спостерігається позитивна динаміка зростання показників доходів від наданих послуг (таблиця 2.2.6).

Таблиця 2.2.6

Показники доходів від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів) готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в Україні за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

(тис. грн)

Заклади	Роки			Відхилення			
	2016	2017	2018	абсолютне (+; -)		відносне, %	
				2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Усього, з них	5112138,8	6710155,2	8629300,6	3517161,8	1919145,4	168,8	128,6

Продовження таблиці 2.2.6

Заклади	Роки			Відхилення			
	2016	2017	2018	абсолютне (+; -)		відносне, %	
				2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017

готелі	4794875,2	6293243,7	8184373,7	3389498,5	1891130	170,7	130,1
мотелі	30894,2	41224,5	49661,5	18767,3	8437	160,7	120,5
хостели	8219,6	15753,5	16114,8	7895,2	361,3	196,1	102,3
кемпінги	2120,6	3120,9	3845,4	1724,8	724,5	181,3	123,2
агротелі	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	44680,3	52576,6	64048,2	19367,9	11471,6	143,3	121,8
туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщування	231348,9	304236	311257	79908,1	7021	134,5	102,3

Нині до основних проблем готелів та аналогічних засобів у Вінницькій області належать: невідповідність колективних засобів розміщення міжнародним стандартам; застаріла недосконала матеріально-технічна база; недостатня інтеграція сучасних маркетингових, інформаційних систем й інновацій; слаюкми рівень автоматизації та комп'ютеризації.

Санаторно-курортна діяльність є одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки Вінницької області. Найбільше значення для розвитку рекреації мають санаторно-курортні установи та інші заклади відпочинку (таблиця 2.2.7).

Таблиця 2.2.7

Показники функціонування санаторно-курортних та оздоровчих закладів у
Вінницькій області за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

(од.)

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.
2016	18	4,1	1	0,1	-	-	1	0,3

Продовження таблиці 2.2.7

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням	Санаторії-профілакторії	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку
------	--------------------------------------	-------------------------	---------------------------------	---------------------------------

	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.
2017	17	3,6	1	0,1	-	-	1	0,3
2018	17	3,6	1	0,1	-	-	1	0,3
Відхилення 2018/2016 р.:								
- абсолютне, (+; -)	-1	-0,5	-	-	-	-	-	-
- відносне, %	94,4	87,8	100,0	100,0	-	-	100,0	100,0
Відхилення 2018/2017 р.:								
- абсолютне, (+; -)	-	-	-	-	-	-	-	-
- відносне, %	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	100,0	100,0

На території Вінницької області, станом на кінець 2018 р. розміщено 19 закладів тривалого перебування, з них: 17 – санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 1-н – санаторій-профілакторій та 1-на база відпочинку, із загальною кількістю місць у місяць максимального заповнення – 0,3 тис. од. У цих закладах щорічно проходять лікування та оздоровлення більше 60 тис. осіб (95,3 %) (таблиця 2.2.7).

Із загальної кількості санаторіїв і пансіонатів з лікуванням майже 45 % – це заклади для дітей, у яких кожного року відпочиває іля 8 тис. осіб. До основних напрямів спеціалізації санаторіїв є: лікування серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату, органів кровообігу та дихання, захворювання нервової системи та туберкульозу. У санаторіях регіону отримують лікування українці, лише 2,5 % становлять іноземці, найбільша їх кількість відпочиває та оздоровлюється в санаторіях Хмільника (93 %). Здебільшого це громадяни Молдови, ФРН та Польщі [51].

Рекреаційною зоною області є м. Хмільник, де розташований ряд санаторіїв: МРЦ «Південний Буг», ЦВКС «Хмільник», «Поділля», «Березовий гай», ДП «Клінічний санаторій Хмільник», Медичний центр реабілітації залізничників. Відомі у регіоні, та за її межами також такі санаторії: «Гірський» (с. Бронниця Могилів-Подільського району), «Авангард» ДП

ПрАТ «Укрпрофоздоровниця» (м. Немирів), «Сокілець» (с. Сокілець) [3, с. 104-115]. Зауважимо, що значна частка санаторіїв Вінницької області є закладами для хворих на туберкульоз (21 %). Серед них: «Северинівський санаторій Вінницького обласного управління охорони здоров'я» (Жмеринський район), Тиманівський обласний санаторій для дорослих (Тульчинський район), обласний підлітковий санаторій «Лісова пісня» (с. Кашперівка Козятинського району), Могилів-Подільський дитячий санаторій, Маньковецький обласний дитячий санаторій (Барський район). У розміщенні лікувально-оздоровчих закладів регіону можна виділити наступні особливості: орієнтація на природні рекреаційні ресурси – лікувальні грязі, мінеральні води, значні лісові масиви й мальовничість території. Вони впливають на нерівномірність розподілу закладів лікувальної рекреації: найбільше їх розміщується у Вінницькому, Могилів-Подільському та Хмельницькому районах, де основою рекреаційного освоєння території є лікувальні мінеральні води, р. Дністер та р. Південний Буг.

У Бершадському, Калинівському, Іллінецькому, Липовецькому, Муровано-Куриловецькому, Літинському, Оратівському, Піщанському, Чернівецькому районах заклади лікувальної рекреації зовсім відсутні. Зауважимо, що за результатами соціологічного моніторингу потреба у лікуванні, як переважаючого виду відпочинку, характерна для вікової групи 46-55 років і старше (52 %). Протягом 2018 р. із частки населення області, що виїжджало з постійного місця проживання з метою відпочинку, лише 5 % респондентів відпочивали та оздоровлювались у санаторіях Вінницької області (Хмельник, Немирів, Могилів-Подільський) та 6,5 % у санаторіях інших регіонів України.

У межах області розташована також база відпочинку (с. Степашки Гайсинського району) на 254 місця, яка спеціалізується на загальнооздоровчому відпочинку. Цей заклад відзначається простотою обладнання і максимальним використанням місцевих природних рекреаційних ресурсів. Будинки та пансіонати відпочинку в регіоні на даний час відсутні. Заклади відпочинку, які працюють на базі рекреаційних ресурсів Вінничини,

використовуються переважно жителями області.

По Україні кількість закладів лікувально-оздоровчої сфери за усіма видами, у 2018 р. порівняно з 2016 р. скоротилась на 222 од. (11,9 %), а порівняно з 2017 р. – на 81 од. (4,7 %), (таблиця 2.2.8).

Таблиця 2.2.8

Показники кількості закладів лікувально-оздоровчої сфери
в Україні за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

(од.)

Заклади	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Санаторії	184	172	169	-15	-3	91,8	98,3
Дитячі санаторії	111	107	103	-8	-4	92,8	96,3
Пансіонати з лікуванням	14	12	12	-2	0	85,7	100,0
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	13	17	14	1	-3	107,7	82,4
Санаторії-профілакторії	79	63	55	-24	-8	69,6	87,3
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	3	3	3	-	-	100,0	100,0
Будинки відпочинку	12	11	14	2	3	116,7	127,3
Пансіонати відпочинку	64	62	53	-11	-9	82,8	85,5
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	1372	1265	1212	-160	-53	88,3	95,8
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	11	10	6	-5	-4	54,5	60,0
Разом	1863	1722	1641	-222	-81	88,1	95,3

Найбільш повно характеризує спеціалізовані засоби розміщення не показник їх кількості, а саме кількість місць у цих закладах (таблиця 2.2.9). Дані таблиці 2.2.9 свідчать про скорочення кількості місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщування в усіх регіонах України (загалом, по Україні кількість місць у спеціалізованих закладах розміщення знизилася з 239 677 од. у 2016 р. до 107 044 од. у 2018 р., а по Вінницькій області з 4 444 од. до 587 од.).

Таблиця 2.2.9

Показники кількості місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщування за

регіонами України за 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

(од.)

Регіон	Роки			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Україна	239677	225638	107044	-132633	-118594
Вінницька	4444	3938	587	-3857	-3351
Волинська	3951	3852	2625	-1326	-1227
Дніпропетровська	16416	15036	8042	-8374	-6994
Донецька	19753	14959	8314	-11439	-6645
Житомирська	1831	1795	21	-1810	-1774
Закарпатська	5207	5141	871	-4336	-4270
Запорізька	33079	32167	14808	-18271	-17359
Івано-Франківська	3624	3613	1860	-1764	-1753
Київська	10467	7672	5525	-4942	-2147
Кіровоградська	1589	1145	1066	-132633	-118594
Луганська	469	277	351	-3857	-3351
Львівська	12920	14635	1741	-1326	-1227
Миколаївська	26065	25897	11152	-8374	-6994
Одеська	44620	42167	16714	-11439	-6645
Полтавська	5222	4814	1071	-1810	-1774
Рівненська	2215	2043	608	-4336	-4270
Сумська	1919	1707	773	-18271	-17359
Тернопільська	1683	1170	420	-1764	-1753
Харківська	8974	8243	4116	-4942	-2147
Херсонська	22136	22550	17380	-132633	-118594
Хмельницька	1870	1820	1255	-3857	-3351
Черкаська	4043	3922	2387	-1326	-1227
Чернівецька	930	708	485	-8374	-6994
Чернігівська	1929	2304	782	-11439	-6645
м. Київ	4321	4063	4090	-1810	-1774

Кількість осіб, які перебували у санаторіях, дитячих санаторіях, будинках відпочинку, базах відпочинку та інших закладах протягом 3-х років підвищилась. А у пансіонатах з лікуванням, дитячих закладах оздоровлення цілорічної дії, санаторіях-профілакторіях, бальнеологічних лікарнях, грязелікарнях, бальнеогрязелікарнях, пансіонатах відпочинку та оздоровчих закладах 1-2 денного перебування, навпаки, кількість осіб зменшилась. Дана тенденція зумовлена скороченням пільгових путівок та незадовільним станом вищевказаних закладів (таблиця 2.2.10).

Таблиця 2.2.10

Показники кількості осіб, що перебували у закладах лікувально-

оздоровчої сфери в Україні у 2016-2018 рр. [31; 32; 33]

(осіб)

Заклади	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Санаторії	434930	428503	449550	14620	21047	103,4	104,9
Дитячі санаторії	109241	112463	115923	6682	3460	106,1	103,1
Пансіонати з лікуванням	12293	15632	15216	2923	-416	123,8	97,3
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії	30971	39763	30280	-691	-9483	97,8	76,2
Санаторії-профілакторії	61348	65947	59801	-1547	-6146	97,5	90,7
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	3160	3323	3270	110	-53	103,5	98,4
Будинки відпочинку	11229	8559	8666	-2563	107	77,2	101,3
Пансіонати відпочинку	65568	65956	65459	-109	-497	99,8	99,2
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	750914	762882	774178	23264	11296	103,1	101,5
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	3014	4656	3670	656	-986	121,8	78,8
Разом	1482668	1507684	1526013	43345	18329	102,9	101,2

Варто відмітити суттєву перевагу у структурі оздоровчих закладів – дитячих таборів (таблиця 2.2.11).

Таблиця 2.2.11

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку у Вінницькій області за 2016-2018 рр. [48; 49; 50]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	У т.ч.	усього	У т.ч.	усього	У т.ч.
		у т.ч. заклади оздоровлення		у т.ч. у закладах оздоровлення		у т.ч. у закладах оздоровлення
2016	258	15	4340	4190	26654	7870

Продовження таблиці 2.2.11

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	У т.ч.	усього	У т.ч.	усього	У т.ч.
		у т.ч. заклади оздоровлення		у т.ч. у закладах оздоровлення		у т.ч. у закладах оздоровлення
2017	293	13	3770	3620	29793	6713
2018	249	10	2830	2720	27027	5807
Відхилення 2018/2016 р.:						
- абсолютне, (+; -)	-9	-5	-1510	-1470	373	-2063
- відносне, %	96,5	66,7	65,2	64,9	101,4	73,8
Відхилення 2018/2017 р.:						
- абсолютне, (+; -)	-44	-3	-940	-900	-2766	-906
- відносне, %	85,0	76,9	75,1	75,1	90,7	86,5

У літній сезон 2018 р. на території області функціонувало 249 дитячих закладів оздоровлення (у 2016 р. – 258 од., у 2017 р. – 293 од.), які розміщені у мальовничих куточках області, у лісових масивах та на берегах річок та озер. Серед найвідоміших є: «Колос», ім. М. Коцюбинського (м. Вінниця); «Подільський Артек», ім. Желюка (Тульчинський район); «Наддністрянський», «Орбіта» (Могилів-Подільський район); «Маяк» (Тиврівський район); ім. Медвецького (Барський район); «Ювілейний», «Супутник» (Гайсинський район) тощо. У таборах відпочивали та оздоровлювались діти не лише Вінницького регіону, але й інших областей України (Івано-Франківської, Хмельницької, Київської) та інших країн (Польщі, Російської Федерації).

Найбільша кількість таборів розташувалась у Бершадському, Вінницькому, Жмеринському, Могилів-Подільському та Хмельницькому, районах. Найбільше дітей оздоровлено у Гайсинському, Могилів-Подільському, Немирівському, Тиврівському та Тростянецькому районах. Впродовж 2018 р. у межах регіону відпочило та оздоровилось на 25 % менше дітей та підлітків, ніж за відповідний період 2017 р., і їх кількість склала 27 027 осіб. Таке зменшення

пов'язано із збільшенням вартості путівок та зниженням рівня добробуту населення.

Подальший розвиток санаторно-курортного комплексу Вінницького регіону гальмується через наявність таких негативних чинників: відсутність цілісної системи управління санаторно-курортним комплексом у області; недостатній обсяг інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази регіону; відсутність відповідних об'єктів для розвитку оздоровчої діяльності у сільській місцевості; невідповідність більшості лікувально-оздоровчих закладів міжнародним стандартам тощо.

Аналізуючи показники доходів від наданих послуг закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні (таблиця 2.2.12) відмічаємо їх збільшення (у 2018 р. відносно 2016 р. на 1 106 718,6 тис. грн, а відносно 2017 р. – на 662 343,2 тис. грн), незважаючи на їх скорочення закладів. Найбільший дохід у 2018 р. принесли санаторії – 2 498 084,8 тис. грн. На другому місці (не зважаючи на їх кількість) зосередилися санаторії-профілакторії – 217 909,8 тис. грн. Найменше доходу принесли бальнеологічні лікарні та будинки відпочинку.

Таблиця 2.2.12

Показники доходів від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів) закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2016-2018 рр.

[31; 32; 33]

(тис. грн)

Заклади	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -).		Відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Санаторії	1813249,5	1957103,6	2498084,8	684835,3	540981,2	137,8	127,6
Дитячі санаторії	80540,8	150839,9	179913,3	99372,5	29073,4	223,4	119,3
Пансіонати з лікуванням	40882,7	56562,3	68390,7	27508	11828,4	167,3	120,9
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	150783,4	186215,4	198517,5	47734,1	12302,1	131,7	106,6
Санаторії-профілакторії	183853,1	213973,9	217909,8	34056,7	3935,9	118,5	101,8

--	--	--	--	--	--	--	--

Продовження таблиці 2.2.12

Заклади	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -).		Відносне, %	
	2016	2017	2018	2018/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016	2018/ 2017
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	12491,5	21594,5	17886,5	5395	-3708	143,2	82,8
Будинки відпочинку	12467,0	16353,4	17001,6	4534,6	648,2	136,4	104,0
Пансіонати відпочинку	116785,4	154480,5	118581,2	1795,8	-35899,3	101,5	76,8
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	534477,7	629963,3	732764,8	198287,1	102801,5	137,1	116,3
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	2399,7	5219,4	5599,2	3199,5	379,8	233,3	107,3
Разом	2947930,8	3392306,2	4054649,4	1106718,6	662343,2	137,5	119,5

Основу функціонально-компонентної структури ресторанного господарства Вінницької області складають: їдальні (69,3 %), кафе (25,5 %), ресторани (14,8 %) та бари (3,6 %). Найбільша кількість їдалень розташована у Вінницькому, Могилів-Подільському, Тульнському та Хмельницькому районах. Протягом останніх років їх кількість підвищилась.

Найбільша кількість кафе представлена у м. Вінниця та Вінницькому районі (60 од.), Гайсинському та Могилів-Подільському районах. У розрізі районів спостерігається тенденція до розміщення цих закладів у районних центрах, або у селищах міського типу. Також у регіоні функціонують кафетерії, які організовуються переважно при універсальних та продовольчих магазинах. У Вінницькій області є райони, де даний тип закладу зовсім відсутній. Найбільша їх кількість розміщена у м. Вінниця (10 од.) та Хмельницькому районі (4 од.). Зауважимо, що у регіоні, зокрема, у м. Вінниця, також містяться заклади фаст-фуду: «McDonalds», «Піца Челентано», «Картопляна Хата,»

«Печена Картопля», «Єврохата».

Далі проведемо оцінку чинників конкурентоспроможності туристичної інфраструктури Вінницької області (таблиця 2.2.13).

Таблиця 2.2.13

Результати оцінки оцінку чинників конкурентоспроможності туристичної інфраструктури Вінницької області [складено автором]

Чинники	Оцінки експертів					Середній бал	Середній бал	
	1	2	3	4	5			
1. Колективні засоби розміщення:								2,8
- достатність і стан	2	3	3	4	3	15	3	
- якість послуг	2	2	3	3	3	13	2,6	
2. Сфера громадського харчування:								2,8
- рівень розвитку і стан	3	2	3	4	3	15	3	
- якість та асортимент послуг	2	2	3	3	3	13	2,6	
3. Транспортне обслуговування:								3,1
- стан і розвиток транспорту	4	3	3	3	3	16	3,2	
- якість транспортних послуг	3	3	3	4	2	15	3	
4. Санаторно-курортні та профілакторні послуги:								3,3
- рівень розвитку та доступність	3	3	3	4	4	17	3,4	
- якість послуг	2	3	3	4	4	16	3,2	
Сумарний бал						120	3,1	

Примітка:

«1» бал – найнижчий бал (чинник неконкурентоспроможний);

«5» балів – найвищий бал (чинник може бути використаний у якості базового для розвитку індустрії туризму в регіоні).

Як бачимо з таблиці 2.2.13, чинники конкурентоспроможності туризму у Вінницькому регіоні, з точки зору задоволення вимог міжнародних стандартів організації діяльності, та якості обслуговування у даній сфері характеризується середнім балом – 3,1 бали (рівень вище середнього) [37, с. 96].

В рамках даної групи чинників складається найбільш сприятлива ситуація у регіоні. Основна маса об'єктів туристичної інфраструктури не задовольняє вимоги міжнародних стандартів. Тому, на практичному рівні підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів Вінничини буде полягати з кардинальному підвищенні якості послуг, та розвитку туристичної інфраструктури.

На підставі оцінки чинників конкурентоспроможності туристичної

інфраструктури складено таблицю для проведення SWOT-аналізу (додаток Б). За результатами аналізу туристичної інфраструктури Вінницької області зробимо висновок, що регіональний ринок послуг регіону потребує впровадження стратегії розвитку готельно-ресторанного та санаторно-курортного продукту.

Отже, сучасний стан туристичної інфраструктури Вінницької області вимагає низки заходів, які спрямовані на її покращення. Зокрема, залучення інвестицій; розширення асортименту готельно-ресторанних та санаторно-курортних послуг; координація діяльності у даній сфері усіх зацікавлених суб'єктів підприємництва для підвищення ефективності функціонування галузі.

2.3. Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні

Незважаючи на здобутки Вінницької області в процесі розвитку туристичної сфери, нами виявлено такі проблеми:

- недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, реконструкція, і будівництво закладів розміщення туристів різних стандартів (готелів, кемпінгів, мотелів);
- відсутність індустрії відпочинку й розваг (за винятком м. Вінниці);
- необлаштовані місця короткочасного відпочинку туристів;
- незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до туристичних об'єктів;
- незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, не розроблені дієві програми їх збереження, і пристосування для потреб туристів;
- неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу;
- недостатньо об'єктів готельно-ресторанного комплексу;
- брак кваліфікованих трудових ресурсів у сфері туризму;
- низька доступність, незадовільний технічний і естетичний стан об'єктів туристичного показу, сезонність;

- слабка фондоозброєність вінницьких туристичних компаній;
- низький рівень розвитку туристичної та допоміжної інфраструктури у поєднанні із низькою якістю послуг;
- неефективність маркетингу та відсутність сильних вінницьких туристичних брендів, відсутність системи їх просування із використанням каналів зовнішніх корпоративних мереж;
- відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення.

Для усунення вищевказаних проблем необхідно:

- провести перепідготовку персоналу та підвищувати кваліфікацію за участю залучених фахівців, реалізовувати тренінгові програми без відриву персоналу від виробничої діяльності;
- запровадити систему корпоративних замовлень для підготовки фахівців;
- здійснювати закордонні стажування фахівців у сфері туризму та викладацьких кадрів у рамках міжнародних проектів і корпоративних обмінів;
- вдосконалювати навчальні процесів з підготовки персоналу;
- розробляти тури, які не пов'язані із традиційними об'єктами показу і, які задіюють невикористаний потенціал;
- координувати зусилля влади за утриманням та реставрацією об'єктів туристичного показу;
- залучати інвестиції для вирішення проблеми збереження пам'яток історії та культури;
- передати об'єкти показу в оренду господарюючим суб'єктам із поставленням обов'язків з утримання, реконструкції і їх облаштування;
- розвивати інфраструктуру доступу до об'єктів показу за рахунок їх включення до складу комплексних турів, комплексних інвестиційних проектів;
- стимулювати конкуренцію через залучення зовнішніх компаній, які надають сертифіковані послуги;
- активізувати державні інвестиції в інфраструктуру, в тому числі, за рахунок створення локальних туристичних комплексів і розвивати супутню інфраструктуру – стимулювати і підтримувати розвиток малого бізнесу в сфері

туризму – використовувати системи конкурсних відборів при реалізації пріоритетних інвестиційних проектів у сфері туризму;

- активізувати маркетингову діяльність обласного туристичного інформаційного центру;

- розвивати «електронний туризм», перш за все internet-маркетинг, систему електронних магазинів з продажу турів, електронних систем бронювання;

- розвивати контрактну спеціалізацію туристичних фірм Вінницької області із великими корпораціями для можливості використання корпоративних каналів просування та реалізації послуг;

- створити і просувати туристичні бренди на базі унікальних туристичних продуктів Вінницької області, формування на їх основі «парасолькових» і підтримуючих брендів.

Для покращення території Вінницької області для вітчизняних та іноземних туристів також пропонуємо створити територіально-галузеве об'єднання – туристичний кластер. Який дасть змогу сконцентрувати туристичні ресурси Вінничини на створенні конкурентних переваг території в рамках даного сектора економіки.

У процесі створення умов для формування та розвитку регіонального туристичного кластера основним завданням є підвищення привабливості Вінницької області для зовнішніх економічних агентів, через використання диференційованої регіональної економічної політики, та оптимізацію розміщення чинників виробництва. Завданням органів державного управління в області полягає у створенні таких умов, при яких потенціал та ресурси територій Вінничини використовувалися б найбільш оптимально (на основі поєднання процесів кооперації та спеціалізації). У контексті вирішення даного завдання, ґрунтуючись на представлених вище результатах досліджень, спробуємо виділити на території Вінницької області центри та зони, які могли б стати вузловими елементами того, що формує туристичний кластер.

З погляду просторової диференціації та розвитку туризму у Вінницькому

регіоні виділяють два типи зон, які включають центри туристичної активності: опорні (основні) та автономні (другорядні) туристичні зони. Опорні взаємопов'язані єдиною мережею туристичних маршрутів, і спільною туристичною інфраструктурою. Основні туристичні маршрути, були розроблені на основі проектних пропозицій у межах розробки Стратегії розвитку туризму у Вінницькій області до 2025 р. та Схеми планування території регіону.

Опорні туристичні зони містять найбільш популярні об'єкти туристичного показу, і охоплюють основні туристичні потоки (рисунк 2.3.1).

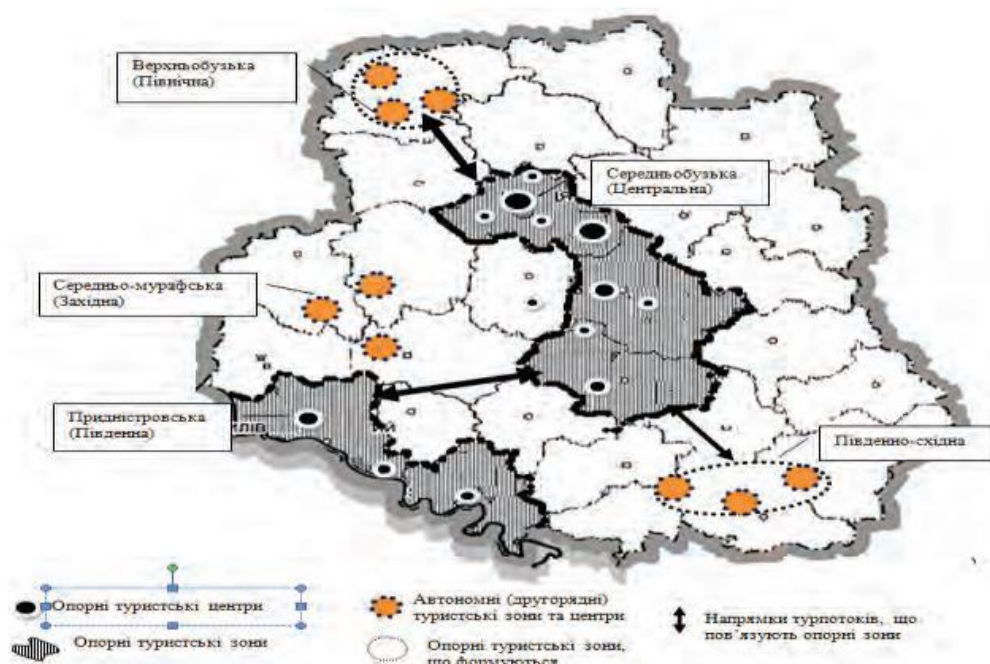

Рис. 2.3.1 – Схема розміщення опорних та автономних туристичних зон і центрів у Вінницькій області (складено автором на основі [37])

Автономні туристичні центри та зони, які виділені у межах Вінницької області, в інфраструктурному плані недостатньо взаємопов'язані із опорними туристичними зонами. Їх функціонування більшою мірою пов'язане із реалізацією можливостей використання туристично-рекреаційного потенціалу, в рамках цієї території. Разом з тим, розвиток туризму в автономних туристичних центрах та зонах дасть змогу найбільш повно реалізувати наявний туристично-рекреаційний потенціал Вінничини, оптимально розподілити в'їзні туристичні потоки, та створити умови й стимули для соціально-економічного розвитку

територій.

При досягненні достатнього рівня розвитку туристичної інфраструктури (назвемо його критичним рівнем), і за диверсифікації туристичної спеціалізації території у майбутньому, автономні центри та зони можуть активно включатися у основні туристичні маршрути Вінницького регіону. На підставі експертної оцінки опорними туристичними зонами обрано наступні:

1. Туристична зона «Центральна» (Середньобузька), яка розміщена у центральній частині Вінницької області.
2. Туристична зона «Південна» (Придністровська), яка розміщена на території Ямпільського та Могилів-Подільського районів.

Прогнозується, що у середньостроковій та довгостроковій перспективах опорні туристичні зони обслуговуватимуть більше 60 % загального туристичного потоку Вінницької області. На їх території планується реалізація крупних інвестиційних проектів із створення та розвитку об'єктів туристичної інфраструктури. Вони виступатимуть як вузлові елементи регіонального туристичного кластера, який формується. Самі важливі інвестиційні проекти у розрізі опорних туристичних зон планується включити до складу Генеральної схеми розміщення об'єктів та інфраструктури туризму у Вінницькій області до 2025 р. (таблиця 2.3.1).

Таблиця 2.3.1

Найбільш важливі об'єкти туристичної інфраструктури, будівництво яких передбачається на території опорних туристичних зон Вінницької області

[авторська розробка]

Опорні туристичні зони	Основні об'єкти туристичної інфраструктури (інвестиційні об'єкти)
Туристична зона «Центральна» (Південне Побужжя)	- обладнання причалів для прийому туристичних спортивних плав. засобів, човнової станції в с. Печора, с. Сокилець; - будівництво двох туристичних баз з інженерною інфраструктурою (50-60 місць кожна) в с. Никифоровці, с. Сокилець;
Немирівське скіфське городище) Браїлів	- будівництво готельного комплексу в «HELIOPARK Waterville» 4*, який планується розміститися на території дуже великого парку садиби Потоцьких-Свейковських, який знаходиться в с. Сокилець Немирівського району Вінницької області;

	- будівництво гірськолижного центру з комплексом інфраструктури в мікрорайоні Старе місто м. Вінниця;
--	---

Продовження таблиці 2.3.1

Опорні туристичні зони	Основні об'єкти туристичної інфраструктури (інвестиційні об'єкти)
Немирівське скіфське городище) Браїлів	- реставрація номерного фонду санаторію «Немирів»; - устаткування туристичних маршрутів; - розвиток комплексу обслуговування туристів в туристичних центрах зони (кафе, пункти прокату устаткування, медпункти); - облаштування на схилах берегів р. Південний Буг (Старе місто, м. Вінниця) альпін-парку, трас крос-кантрі, даунхілу (швидкісному спуску), фрістайлу.
Туристична зона «Південна» (Середнє Придністров'я)	- розширення портово-причального комплексу в м. Ямпіль; - будівництво яхт-центру з комплексом інфраструктури в м. Ямпіль; - будівництво 4-х туристичних баз і готелю котеджного типу на р. Дністер (у т. ч. відновлення фінських садиб для їх використання як засоби розміщення туристів); - реконструкція оглядових майданчиків великого каньйону Дністра, розвиток інфраструктурного комплексу; - організація та устаткування туристичних маршрутів із розвитком комплексу обслуговування туристів у туристичних центрах зони.

Крім опорних туристичних центрів та зон, які, розглядаються як вузлові елементи регіонального туристичного кластера, до його складу увійшли також автономні туристичні зони. У середньостроковій та довгостроковій перспективах на їхню частку доводитиметься не більше 40 % загального туристичного потоку до Вінничини. До них віднесені [37, с. 90]:

– туристична зона «Північна» (Верхньобузька), яка включає території м. Хмільник;

– туристична зона «Південно-Східна», яка розміщена у Крижопільському, Бершадському і Чечельницькому районах.

Автономні туристичні центри та зони Вінницької області мають в основному локальне значення, й під час формування, і розвитку регіонального туристичного кластера будуть поступово включатися до складу комплексних, та тематичних туристичних маршрутів Вінничини. Види та потужність прогнозованих до будівництва засобів розміщення туристів, у рамках як опорних, так і автономних туристичних зон, розраховані на основі прогнозованої

оцінки потужності, та структури туристичного потоку, а також з урахуванням категорій туристів для кожного із туристичних центрів та їх переваг (таблиця 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Прогнозний туристичний потік до Вінницької області, та його розподіл по туристичних зонах (усі категорії туристів), осіб на 2021 р. та 2025 р.

[авторська розробка]

Туристичні зони	2021 (прогноз)	2025 (прогноз)
Центральна	62629	75789
Південна	5410	7356
«Північна» (Верхньобузька)	3918	4767
«Південно-Східна»	99	236
Загальний туристичний потік на територію туристичних зон	62041	86015
Інші території Вінницької області	42198	42826
Загальний туристичний потік до області	92539	208837

У процесі потужності та структури туристичних потоків у розрізі туристичних зон, а також під час їх прогнозування у Вінницькій області пропонуємо такі сценарії (для кожної із зон): інерційного розвитку, помірному розвитку та інноваційного розвитку (песимістичний, середній та оптимістичний сценарії). Зупинемось на їх деталізації.

1. Сценарій інерційного розвитку припускає зменшення конкурентоспроможності, як у цілому регіональної економіки, так і туристичного комплексу. При цьому, традиційними галузями спеціалізації регіональної економіки залишаються сфера послуг, сільське господарство і переробна промисловість. Основний туристичний потік в рамках цього сценарію несуттєво підвищиться і, як і раніше, буде формуватися за рахунок вже відомих об'єктів туристичного показу: Немирівське скіфське городище, великий каньйон Дністра (с. Лядова), музей-садиба М. І. Пирогова, заповідник Буша, Браїлів, ставка Гітлера та частково за рахунок розміщення туристів у санаторіях області (Немирів та Хмільник), а також за рахунок короткочасного відпочинку туристів на туристичних базах у південних районах Вінничини.

Туристичний потік у зимовий час в рамках даного сценарію залишається незначним, його неістотне підвищення буде спостерігатись тільки у першій половині січня. Вузкий асортимент пропонованих туристичних продуктів не дасть змоги привертати додаткові категорії туристів, а також залишатиметься причиною недовготривалого перебування туристів на території області.

2. Сценарій помірного розвитку припускає часткові структурні перетворення у економіці Вінницької області, зокрема, розвиток туризму як одного із головних напрямків економічної спеціалізації регіону. В рамках реалізації цього сценарію відбуватиметься підвищення загального туристичного потоку в область. Потужність туристичного потоку в рамках цього сценарію зростатиме за рахунок просування та розробки нових туристичних продуктів, й розвитку інфраструктури. Наслідком стане: реалізація низки крупних інвестиційних проектів; збільшення номерного фонду за рахунок будівництва нових засобів розміщення тощо.

3. Сценарій інноваційного розвитку припускає суттєве зростання частки нового виду економічної діяльності, такої як туризм, у структурі економіки Вінничини, із поступовим перенесенням на неї основної економічної спеціалізації області. Реалізація цього сценарію призведе до реалізації багатьох крупних інвестиційних проектів, які направлені на розвиток туристичної інфраструктури області. В рамках цього сценарію здійснюватиметься диверсифікація туристичного бізнесу в регіоні; розроблятимуться принципово нові туристичні продукти, які стануть конкурентоздатними на міжнародному туристичному ринку; здійснюватиметься активний брендинг Вінницької області. Всі пропоновані заходи призведуть до істотного підвищення як загального туристичного потоку в регіоні, так і частки організованого туризму (до 2025 р. – до 80 %).

Отже, як бачимо, пропоновані сценарії відрізняються за наявністю, чи відсутністю виразної довгострокової державної політики, у області розвитку туризму, а також зацікавленість та активність органів влади та місцевого самоврядування, господарюючих суб'єктів, які пропонують туристичні послуги

тощо. Зауважимо, що перший сценарій є більш реалістичним при відсутності конкретної позиції органів влади до сфери туризму, та припускає інерційний розвиток комплексу.

Другий – робить ставку на розвиток традиційних туристичних зон, та на залучення інвестицій саме у їх розвиток. Даний підхід характеризується певною однобокістю, та призводить до різкої диференціації туристичного потоку та розвитку інфраструктури туризму на території Вінницької області. І тільки третій сценарій орієнтований на впровадження кластерного підходу в розвитку туризму у області, та більш повному використанні його туристично-рекреаційного потенціалу. Якщо регіон взяв курс на формування регіонального туристичного кластера, та створення конкурентних переваг за рахунок осмисленого управління розвитком туризму, то обов’язковою умовою повинна бути активна позиція регіональних органів влади, й місцевого самоврядування, активне використання інноваційних інструментів планування та управління розвитком території [39, с. 66].

Таким чином, суттєвими ознаками кластера є розвиток внутрішньої конкуренції та ділової активності організацій у поєднанні із сприятливими умовами для взаємовигідної контрактації та співпраці. В цьому випадку, внутрішнє конкурентне середовище у рамках регіонального туристичного кластера, який формується, у Вінницькій області складається на основі часткової конкуренції між туристичними продуктами, які пропонуються туристичними фірмами у розрізі опорних, та автономних туристичних зон із однаковою, чи подібною спеціалізацією (таблиця 2.3.3).

Таблиця 2.3.3

Спеціалізація туристичних зон Вінницької області [авторська розробка]

Туристичні зони	Потенціальний об’єм, тис. ос./рік	Туристична спеціалізація (пріоритетні види туризму)
Центральна (Середньобузька)	105787	Оздоровчо-спортивно-лікувально-пізнавальна
Північна (Верхньобузька)	7321	Лікувально-пізнавальна
Південна		Екологічний туризм, водноспортивний, активні види

(Придністровська)	10277	відпочинку, оздоровчий, пізнавальний
Західна (Середньомурафська)	5833	Екологічний, культурно-історичний, сільський, гостьовий
Південно-Східна	1000	Екологічний, водноспортивний, культурно-історичний, активні види відпочинку

Продовження таблиці 2.3.3

Туристичні зони	Потенціальний об'єм, тис. ос./рік	Туристична спеціалізація (пріоритетні види туризму)
Північно-Східна	50	Культурно-історичний, екологічний, спортивний, сільський, лікувальний

Наведені види спеціалізації для туристичних зон у таблиці 2.3.3 є єдиними. З більшою часткою вірогідності зазначимо, що вони змінюватимуться у процесі розвитку туристичної інфраструктури Вінницької області, структури туристичних потоків, та у процесі соціально-економічного розвитку регіону, в цілому. Проте, нині дані види спеціалізації є домінуючими, розвиваючи які, території можуть із найбільшою ефективністю використовувати свої конкурентні переваги [37, с. 100].

Таким чином, недостатній рівень використання туристично-рекреаційного потенціалу виділених нами туристичних центрів та зон і Вінничини, можна пояснити невеликою кількістю конкурентоздатних та підготовлених туристичних продуктів, та низьким рівнем їх маркетингу. Іншою причиною є недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури, та низька якість туристично-рекреаційних й допоміжних послуг. Тому, у процесі розробки Генеральної схеми розміщення об'єктів інфраструктури та туризму у Вінницькій області до 2025 р. важливими інвестиційними пріоритетами є: підвищення та розвиток потужності колективних засобів розміщення туристів, та їх видів й послуг, які надаються; розвиток транспортного обслуговування туристів, поліпшення якості транспортної інфраструктури; розвиток систем зв'язку та фінансових послуг; розвиток туроператорської діяльності, підготовки комплексних й тематичних туристичних продуктів; розвиток інформаційного забезпечення туризму, та маркетинг конкретних територій й туристичних продуктів. Важливим елементом цього є маркетингова діяльність у сфері

поступового формування сприятливого іміджу Вінницької області, що вимагає також його реального підтвердження у конкретних туристичних продуктах та послугах.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведена комплексна оцінка стану розвитку туризму в Вінницькій області дозволила зробити наступні висновки:

1. Встановлено соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні. Виявлено, що у структурі валового регіонального продукту найбільшу частку мають галузі з низькою доданою вартістю; недостатньо реалізований потенціал залучення інвестицій за усіма джерелами фінансування; наявні територіальні диспропорції щодо заселення; погіршення демографічних показників; недосконалість транспортного забезпечення населення та дорожньої інфраструктури; недостатній рівень забезпечення населення якісним питним водопостачанням (обмежений режим водопостачання (погодинна подача води у м. Гайсин, смт Теплик, Глухівці, Вапнярка); низький рівень доходів і платоспроможний попит населення.

2. Проаналізовано природно-ресурсну базу розвитку туризму в регіоні. З'ясовано, що Вінницька область достатньо забезпечена рекреаційно-туристичними ресурсами, та має гарний потенціал для розвитку різних видів туристично-рекреаційної діяльності, насамперед, пізнавального, річкового рекреаційного, зеленого та екологічного туризму. Однак, занедбаність природно-ресурсної бази регіону може призвести до втрати ландшафтного та біологічного різноманіття.

3. Розглянуто історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності. Встановлено, що багата історія Вінницької області, втілена у пам'ятниках матеріальної та духовної культури, створює об'єктивні підстави для формування туристичної індустрії у регіоні. Однак, чимало об'єктів історико-культурної спадщини мають незадовільний стан.

4. Проведено оцінку організації туристичної діяльності у регіоні. До

основних проблем у організації туристичної діяльності у регіоні віднесено:

- занедбаність об'єктів туристичної спадщини;
- нераціональність у використанні наявних природних ресурсів;
- відсутність інвестицій у розвиток туризму;
- відтік персоналу за кордон;
- низька зацікавленість мешканців області подорожувати своїми і сусідніми громадами, тобто розвивати внутрішній туризм, є стримуючими чинниками розвитку туризму в регіоні;
- мала популяризація області та її туристичних продуктових брендів на міжнародних туристичних ринках;
- яскраво виражена сезонність більшості турів;
- домінування поодиноких туристичних об'єктів та туристичних продуктів, відсутність турів комплексного характеру, які зв'язують територію та окремі туристичні центри області;
- «витік» доходів від туризму за межі області (не замкнутість ланцюжка створення вартості в туризмі);
- недостатній рівень використання наявного туристичного потенціалу області;
- нерівномірний розподіл туристичного навантаження по території і туристським центрам регіону;
- відсутність гарантій безпеки туристів і низький розвиток страхового ринку та ринку фінансових послуг;
- значний відтік вітчизняних туристів за кордон;
- малий потік іноземних туристів;
- скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб.

5. Досліджено особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні. До основних проблем у розвитку туристичної інфраструктури в регіоні віднесено:

- недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема,

реконструкція, і будівництво закладів розміщення туристів різних стандартів (готелів, кемпінгів, мотелів);

- відсутність індустрії відпочинку й розваг (за винятком м. Вінниці);
- необлаштовані місця короткочасного відпочинку туристів;
- незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до туристичних об'єктів;
- незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, не розроблені дієві програми їх збереження, і пристосування для потреб туристів;
- неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу;
- недостатньо об'єктів готельно-ресторанного комплексу;
- брак кваліфікованих трудових ресурсів у сфері туризму;
- слабка фондоозброєність туристичних компаній Вінницької області;
- низький рівень розвитку туристичної та допоміжної інфраструктури у поєднанні із низькою якістю послуг;
- неефективність маркетингу та відсутність сильних туристичних брендів Вінницької області, відсутність системи їх просування із використанням каналів зовнішніх корпоративних мереж;
- відсутність цілісної системи управління санаторно-курортним комплексом у області;
- недостатній обсяг інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази регіону;
- відсутність відповідних об'єктів для розвитку оздоровчої діяльності у сільській місцевості;
- невідповідність більшості лікувально-оздоровчих закладів міжнародним стандартам тощо;
- скорочення дитячих оздоровчих закладів;
- відсутність цілісної системи управління санаторно-курортним комплексом у області;
- відсутність відповідних об'єктів для розвитку оздоровчої діяльності у сільській місцевості.

6. Запропоновано основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні. Для вдосконалення розвитку туризму в регіоні необхідно:

- провести перепідготовку персоналу та підвищувати кваліфікацію за участю залучених фахівців, реалізовувати тренінгові програми без відриву персоналу від виробничої діяльності;
- запровадити систему корпоративних замовлень для підготовки фахівців;
- здійснювати закордонні стажування фахівців у сфері туризму та викладацьких кадрів у рамках міжнародних проектів і корпоративних обмінів;
- вдосконалювати навчальні процесів з підготовки персоналу;
- розробляти тури, які не пов'язані із традиційними об'єктами показу і, які задіюють невикористаний потенціал;
- координувати зусилля влади за утриманням та реставрацією об'єктів туристичного показу;
- залучати інвестиції для вирішення проблеми збереження пам'яток історії та культури;
- передати об'єкти показу в оренду господарюючим суб'єктам із поставленням обов'язків з утримання, реконструкції і їх облаштування;
- розвивати інфраструктуру доступу до об'єктів показу за рахунок їх включення до складу комплексних турів, комплексних інвестиційних проектів;
- стимулювати конкуренцію через залучення зовнішніх компаній, які надають сертифіковані послуги;
- активізувати державні інвестиції в інфраструктуру, в тому числі, за рахунок створення локальних туристичних комплексів і розвивати супутню інфраструктуру – стимулювати і підтримувати розвиток малого бізнесу в сфері туризму – використовувати системи конкурсних відборів при реалізації пріоритетних інвестиційних проектів у сфері туризму;
- активізувати маркетингову діяльність обласного туристичного інформаційного центру;
- розвивати «електронний туризм», перш за все internet-маркетинг, систему електронних магазинів з продажу турів, електронних систем

бронювання;

- розвивати контрактну спеціалізацію туристичних фірм Вінницької області із великими корпораціями для можливості використання корпоративних каналів просування та реалізації послуг;

- створити і просувати туристичні бренди на базі унікальних туристичних продуктів Вінницької області, формування на їх основі «парасолькових» і підтримуючих брендів;

- створити територіально-галузеве об'єднання – туристичний кластер.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254 к/96-ВР. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> (дата звернення : 20.05.2020).
2. Антонишин А. П. Історико-рекреаційний туризм міста Вінниці / А. П. Антонишин // Наукові конференції в Україні і світі. – 2015. – Том 1. – С. 22-25.
3. Антонишин А. П. Становлення та розвиток історико-рекреаційного туризму в місті Вінниці / А. П. Антонишин // Туризм і краєзнавство. – 2014. – С. 17-22.
4. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України / О. О. Бейдик. – Київ : Альтерпрес, 2016. – 400 с.
5. Бондаренко М. П. Туристичний сектор економіки України : реалії та перспективи / М. П. Бондаренко // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 1. – С. 104-119.
6. Бондаренко В. М. Сільський зелений туризм Вінниччини : проблеми та перспективи розвитку / В. М. Бондаренко // Збірник наукових праць ЧДТУ. – Випуск 40. – Частина І. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/84467> (дата звернення : 14.05.2020).
7. Валовий регіональний продукт у 2018. Статистична інформація. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 18.05.2020).
8. Галаченко О. О. Розвиток сфери санаторно-курортних послуг : регіональний аспект : монографія / О. О. Галаченко. – Львів: Вид-во ПП «Арал», 2017. – 360 с.
9. Галаченко О. О. Регіональна політика розвитку сфери санаторно-

курортних послуг : Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка». ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2019. – 479 с.

10. Ганчишена В. О. Оцінка ринку готельно-ресторанних послуг у місті Вінниці / В. О. Ганчишена // Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. – Вип. 60. – С. 65-72.

11. Гудзевич А. В. Регіональні аспекти туристсько-рекреаційного природокористування / А. В. Гудзевич, В. Є. Любченко, Б. Г. Дениsik // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Географія». – Випуск 30. – 2018. – № 1-2. – С. 43-51.

12. Гудзевич А. В. Природні передумови оздоровчого відпочинку в умовах «Подільської Швейцарії» / А. В. Гудзевич, В. С. Поліщук // Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : Зб. наук. праць Волинського держ. ун-ту. Луцьк : Медіа, 2017. – С. 616-621.

13. Гудзевич А. В. Рекреаційно-туристичний потенціал Південно-Східного Поділля / А. В. Гудзевич // Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип. 2. – Київ : ЧП «Кармаліта», 2016. – С. 237-240.

14. Дениsik Г. І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г. І. Дениsik, В. М. Воловик. – Вінниця : ПП «Едельвейс К», 2016. – 206 с.

15. Добрянська Н. А. «Зелений» туризм як стратегічний напрям соціально-економічного розвитку регіонів / Н. А. Добрянська, В. В. Попович // ЕКОНОМІКА : реалії часу. – 2018. – № 3 (37). – С. 20-28.

16. ДСТУ 28681.1-95 «Туристично-екскурсійне обслуговування. Туристичні послуги : Проектування туристичних послуг». – Електронний ресурс. – Режим доступу : http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=93829 (дата звернення : 17.05.2020).

17. ДСТУ 28681.2-95 «Туристично-екскурсійне обслуговування.

Туристичні послуги: Загальні вимоги». – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=ecfd6c5a-1760-4d8d-a931-3a63f64e2310&title=GaluzeviStandarti> (дата звернення : 17.05.2020).

18. ДСТУ 28681.3-95 «Туристично-екскурсійне обслуговування Туристичні послуги: вимоги із забезпечення безпеки туристів та екскурсантів». – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=ecfd6c5a-1760-4d8d-a931-3a63f64e2310&title=GaluzeviStandarti> (дата звернення : 17.05.2020).

19. ДСТУ 4268:2003 Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги. Чинний від 2004-07-01. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://dbn.at.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-941> (дата звернення : 17.05.2020).

20. ДСТУ 4269:2003 Послуги туристичні. Класифікація готелів. Чинний від 2004-07-01. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://dbn.at.ua/search/?q=4269%3A2003+> (дата звернення : 17.05.2020).

21. ДСТУ 4281:2004 Заклади ресторанного господарства. Класифікація. Чинний від 2004-07-01. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://dbn.at.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-939> (дата звернення : 17.05.2020).

22. ДСТУ 4527:2006 Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення [Чинний від 2006-10-01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2006. – 28 с. (Національний стандарт України).

23. Екологічний паспорт Вінницької області. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://vinrada.gov.ua/upload/docs/addons/49d9a1b5a0b14124cfff21f5fd1ce6c4.pdf> (дата звернення : 27.05.2020).

24. Єлісавенко Ю. А. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва східного Поділля – центр збереження біорізноманіття регіональної екологічної мережі / Ю. А. Єлісавенко, О. Г. Василевський, О. В. Мудрак, Л. В. Смашнюк // Вісник національного уманського університету садівництва. – № 1. – 2018. – С. 78-82.

25. Зінько Ю. А. Пам'ятки історії та культури Вінницької області / Ю. А.

Зінько, С. М. Василюк, К. І. Висоцька. – Вінниця, 2016. – 224 с.

26. Зінько Ю. А. Пам'ятки історії та культури Вінницької області : словникова / Ю. А. Зінько, М. Р. Мудраченко. – Вінниця, 2014. – 62 с.

27. Кізюн А. Г. Оптимізація сільських селитебних ландшафтів Поділля / А. Г. Кізюн, Т. Ю. Лужанська, В. П. Феєр // Географія та екологія: наука і освіта. Умань : В-во «Сочінський», 2018. – С. 101-103.

28. Клименко Ю. О. Зміни насаджень старовинних парків-пам'яток садово-паркового мистецтва / Ю. О. Клименко // Вінницької області Український ботанічний журнал. – Вип. 67. – № 2. – 2016. – С. 200-207.

29. Клочковський В. О. Застосування SWOT-аналізу як базисної умови при формуванні стратегії розвитку туристичної сфери Вінницької області / В. О. Клочковський, О. В. Клочковська // Галицький економічний вісник. – 2019. – Том 60. – № 5. – С. 73-78.

30. Клочковський В. О. Стан та перспективи розвитку подієвого туризму у Вінницькій області / В. О. Клочковський, О. В. Клочковська // Економіка і організація управління. – 2019. – № 1 (33). – С. 110-115.

31. Колективні засоби розміщення в Україні у 2016 р. Статистична інформація. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 11.04.2020).

32. Колективні засоби розміщення в Україні у 2017 р. Статистична інформація. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2020).

33. Колективні засоби розміщення в Україні у 2018 р. Статистична інформація. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 11.04.2020).

34. Корнілова Н. В. Гастрономічні фестивалі в Україні як фактор розвитку гастрономічного туризму / Н. В. Корнілова, В. В. Корнілова // Агросвіт. – 2018. – № 20. – С. 21-26.

35. Курорти та санаторії України. – Електронний ресурс. – Режим доступу : sanikur.com/uk/sanatoriums (дата звернення : 10.05.2020).

36. Левицька І. В. Інфраструктура забезпечення розвитку туризму у Вінницькій області / І. В. Левицька, В. В. Завальнюк // Молодий вчений. – 2015. – № 2(2). – С. 140-144.

37. Левицька І. В. Стратегія регіонального розвитку туризму : монографія / І. В. Левицька, Н. В. Корж, А. Г. Кізюн, Н. В. Онищук. – Вінниця, 2013. – 192 с.

38. Літвін І. Вінниччина має понад 400 заповідних об'єктів загальною площею близько 60 тисяч гектарів / І. Літвін. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://ilikenews.com/article/vinnichchina-maie-ponad-400-zapovidnih-objektiv-zagalnoyu-ploshcheyu-blizko-60-tisyach#sthash.aO4k3W9g.dpuf> (дата звернення : 09.05.2020).

39. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – Київ : Альтерпрес, 2017. – 369 с.

40. Мазур К. В. Управління природоохоронною діяльністю Вінницької області / К. В. Мазур, І. А. Нагірняк, І. М. Валько // Молодий вчений. – 2016. – № 1(1). – С. 109-113.

41. Маліновська Г. О. Аналіз розвитку сільського зеленого туризму на Поділлі / Г. О. Маліновська // Наука й економіка. – 2014. – Вип. 2. – С. 182-185.

42. Маринич О. М. Фізична географія України : підручник / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. – Київ : Вид-во «Знання», 2015. – 511 с.

43. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія / О. А. Мельниченко, В. О. Шведун. – Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. – 153 с.

44. Мудрак О. В. Збалансований розвиток екомережі Поділля : стан, проблеми, перспективи : монографія / О. В. Мудрак. – Вінниця : Вид-во «СПД Главацька Р.В.», 2012. – 914 с.

45. Мудрак О. В. Репрезентативність природно-заповідної мережі Поділля згідно з фізикогеографічним районуванням / О. В. Мудрак, Г. В. Мудрак // Структурна перебудова та екологізація економіки в контексті

переходу України до збалансованого розвитку : матер. Укр. екол. конгр., 10-11 груд. 2019 р. – Київ : Вид-во «Лібра», 2019. – С. 286-291.

46. Мудрак О. В. Функціонально-просторова структура природно-заповідного фонду екомережі Поділля / О. В. Мудрак // Науковий вісник НУБіП України : зб. наук. праць. – 2019. – Вип. 140. – С. 250-258.

47. Ніколаєв Ю. О. Розвиток подієвого туризму як нова тенденція диверсифікації міжнародної туристичної діяльності в сучасних умовах / Ю. О. Ніколаєв // Класичний приватний університет. – Випуск 5(16). – 2019. – С. 22-28.

48. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2016 р. Статистичний збірник. Київ, 2016. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2020).

49. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 р. Статистичний збірник. Київ, 2017. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2020).

50. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2018 р. Статистичний збірник. – Київ, 2018. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2020).

51. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області. – Електронний ресурс. – Режим доступу : www.vn.ukrstat.gov.ua (дата звернення : 23.04.2020).

52. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Електронний ресурс. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua (дата звернення : 10.05.2020).

53. Офіційний сайт Департаменту екології та природних ресурсів у Вінницькій області. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.vineco.uscoz.org> (дата звернення : 13.05.2020).

54. Офіційний сайт Управління культури і туризму Вінницької облдержадміністрації. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.vincult.org.ua> (дата звернення : 03.05.2020).

55. Паньків Н. Є. Сучасний стан та перспективи розвитку подієвого туризму в Україні на прикладі розробленого івент-туру «Відкрий для себе покуття» / Н. Є. Паньків, В. Р. Мороз // Науковий вісник НЛТУ України. – № 5. – 2018. – С. 78.

56. Парфіненко А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами центральної Європи) / А. Ю. Парфіненко, І. І. Волкова, В. І. Щербина // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2018. – № 7. – С. 130-135.

57. Полєся В. М. Стан розвитку туристичної галузі Вінниччини / В. М. Полєся // Ефективна економіка. – 2018. – № 5. – Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2018/155.pdf (дата звернення : 23.05.2020).

58. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2017-2020 роки. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.vin.gov.ua/invest/rehionalni-prohramy-rozvytku/8519-prohrama-rozvytku-turyzmu-u-vinnytskii-oblasti-na-2017-2020-roky> (дата звернення : 13.05.2020).

59. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього середовища України від 22.06.2009 № 330. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09> (дата звернення : 27.05.2020).

60. Про курорти: Закон України від 05 жовтня 2010 р. № 2026-III в редакції від 04.11.2018 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення : 11.05.2020).

61. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95 ВР зі змінами та доповненнями. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення : 12.05.2020).

62. Путівник по Вінницькій області. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://lowcost.ua/vinnycia-region-guide>. (дата звернення : 18.05.2020).

63. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області

на період до 2027 року. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/ogoloshenia/strat2027.pdf> (дата звернення : 16.05.2020).

64. Талалай В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні / В. В. Талалай // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та науковий потенціал світу». – Вінниця : Видавництво-друкарня «Діло», 2015. – С.18-20.

65. Туристична діяльність в Україні у 2016 р. Статистична інформація. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 09.04.2020).

66. Туристична діяльність в Україні у 2017 р. Статистична інформація. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 07.04.2020).

67. Туристична діяльність в Україні у 2018 р. Статистична інформація. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 15.05.2020).

68. Ужун А. Р. Яцентюк Ю. В. Водні ресурси Калинівського району Вінницької області. Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, Бъдещето въпроси от света на науката - 2019, 15-22 декември 2019 г. География и геология. Математика. Съвременните информационни технологии. Технически науки. : София. «Бял ГРАД-БГ». 2019. Вип. 13. С. 3-5.

69. Чернова Г. В. Особливості розвитку ресторанного господарства / Г. В. Чернова. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://tourlib.net/statti_ukr/chernova.htm (дата звернення : 11.05.2020).

70. Чернова Г. В. Територіально-рекреаційний комплекс Вінницької області / Г. В. Чернова, Б. Г. Денисик // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2015. – Вип. 27. – С. 168-175.

71. Чернова Г. В. Регіональні особливості розвитку санаторно-курортного комплексу Вінницької області / Г. В. Чернова // Наукові записки

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2016. – Вип. 28. – С. 217-221.

72. Чернова Г. В. Духовні святині Вінницької області як об'єкти релігійного туризму / Г. В. Чернова // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Географічні науки. – 2013. – Вип. 2. – С. 127-133.

73. Шафранюк Ю. Ю. Аналіз стану ринку готельних послуг Вінницької області / Ю. Ю. Шафранюк // Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. – Вип. 60. – С. 482-490.

74. Шелеметьєва Т. В. Використання програмно-цільового методу управління розвитком туризму в регіонах України / Т. В. Шелеметьєва // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка і управління». – 2018. – Т. 29 (68). – № 6. – С. 48-53.

75. Юрченко О. Є. Інфраструктура туризму / О. Є. Юрченко, С. О. Юрченко // Туризм і системі пріоритетів регіонального розвитку : монографія / за ред. проф. В. В. Александрова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 212-235.

76. Яцентюк Ю. В. Міські ландшафтно-технічні системи (на прикладі міста Вінниці): монографія / Ю. В. Яцентюк. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 114 с.

77. Яцентюк Ю. В. Регіональна екомережа Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – 2012. – Вип. 1-2. – С. 77-85.

78. Яцентюк Ю. В. Перспективні історико-географічні заповідні об'єкти Вінниччини / Ю. В. Яцентюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4 : Географія і сучасність : зб. наук. праць. – 2014. – Вип. 20 (32). – С. 168-173

79. Яцентюк Ю. В. Біоцентри локальної екомережі Мурованокуриловецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Вісник

Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. – 2016. – № 1. – С. 36-41.

80. Яцентюк Ю. В. Особливості поверхневих вод регіонального ландшафтного парку «Мурафа» / Ю. В. Яцентюк // Буша : славетні сторінки історії. Матеріали науково-краєзнавчої конференції, 12 жовтня 2019 р, с. Буша Ямпільського району. – Вінниця : ПП Балюк І. Б. – С. 163-169.

ДОДАТКИ

Додаток А

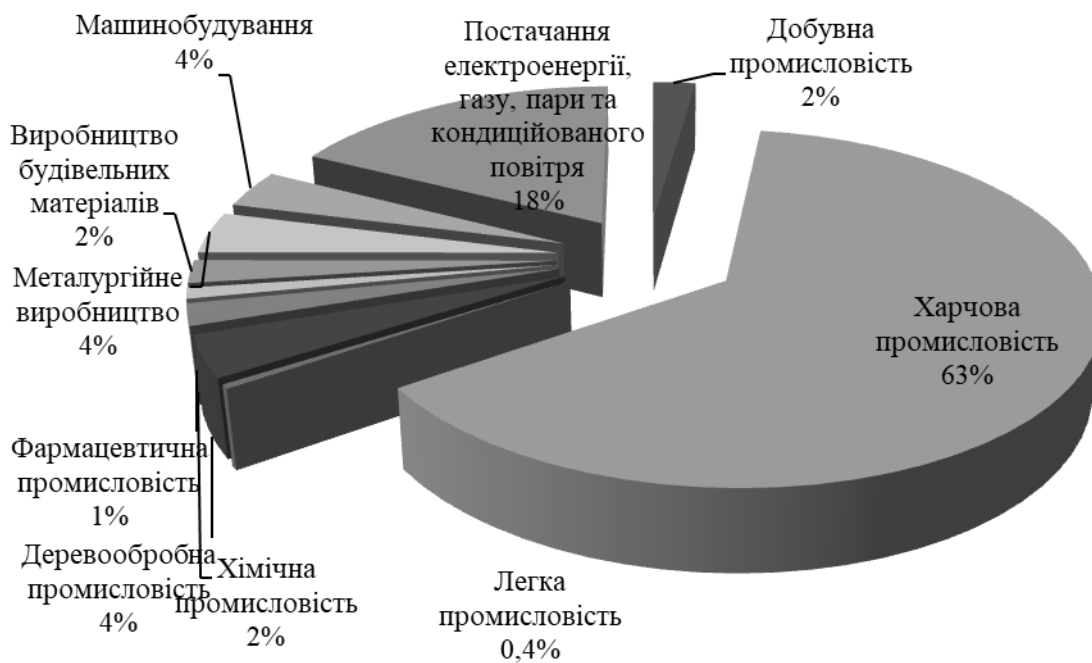

Рис. А1 – Структура промислового виробництва, % [63]

Додаток Б

Таблиця Б1

Виробництво валової продукції сільського господарства за 2016-2018 рр. [63]

(млн грн)

Регіон	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)	
	2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Вінницька область	21319,1	20423,1	22628,3	1309,2	2205,2
Житомирська область	9406,8	9949,5	11023,7	1616,9	1074,2
Одеська область	11881,2	11809,7	11872,3	-8,9	62,6
Хмельницька область	12548,6	14056,5	14690,1	2141,5	633,6
Черкаська область	14983,7	13262,2	16248,1	1264,4	2985,9

Додаток В

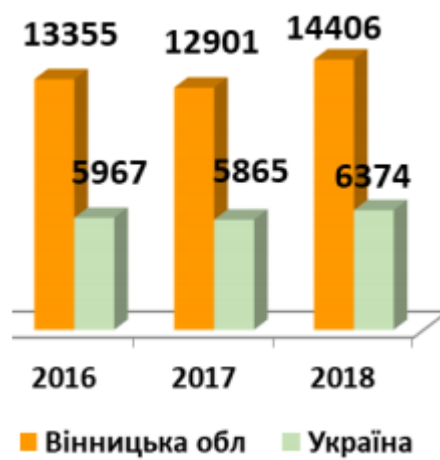

Рис. В1 – Продукція сільського господарства в розрахунку на 1 особу за 2016-2018 рр., грн [63]

Додаток Д

Таблиця Д1

Виробництво м'яса за 2016-2018 рр. [63]

(тис. тонн)

Регіон	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)	
	2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Вінницька область	447,4	440,8	484,5	37,1	43,7
Житомирська область	82,2	82,5	84,2	2	1,7
Одеська область	69,9	67,4	64,2	-5,7	-3,2
Хмельницька область	97,9	96,6	97,5	-0,4	0,9
Черкаська область	442,3	426,8	449,1	6,8	22,3

Додаток Е

Таблиця Е1

Виробництво зернових та зернобобових культур за 2016-2018 рр. [63]

(тис. тонн)

Регіон	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)	
	2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Вінницька область	5563,5	4888,9	5911,1	347,6	1022,2
Житомирська область	2093,9	1993,7	2424,1	330,2	430,4
Одеська область	4403,3	4264,9	4319,9	-83,4	55
Хмельницька область	3085,5	3421,4	3861,1	775,6	439,7
Черкаська область	4091,7	2926,6	4644	552,3	1717,4

Додаток Ж

Таблиця Ж1

Виробництво цукрових буряків за 2016-2018 рр. [63]

(тис. тонн)

Регіон	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)	
	2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Вінницька область	2638,6	2832,2	3149,4	510,8	317,2
Житомирська область	607,3	729,6	708,0	100,7	-21,6
Одеська область	210,4	95,7	0	-210,4	-95,7
Хмельницька область	1586,4	1982,5	1423,6	-162,8	-558,9
Черкаська область	544,4	673,8	704,3	159,9	30,5

Додаток К

Таблиця К1

**SWOT-аналіз соціально-економічних чинників розвитку туризму у
Вінницької області [складено автором]**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1. Сприятливе транспортно-географічне положення та висока транзитивність території</p> <p>2. Лідерство регіону у аграрному секторі та переробці сільськогосподарської продукції</p> <p>3. Високий потенціал надання якісних освітніх послуг.</p>	<p>1. В структурі валового регіонального продукту найбільшу частку мають галузі з низькою доданою вартістю (30% ВВП - сільське господарство, 10% - торгівля, 88,6% промислової продукції регіону складає продукція сировинних галузей), значна питома вага в товарному експорті продукції агропромислового комплексу є сировина (30%), що посилює залежність регіональної економіки від світової кон'юнктури на сировинних ринках.</p> <p>2. Низький рівень запровадження інновацій на підприємствах, розвитку інноваційної інфраструктури та взаємодії місцевих бізнес-асоціацій з органами влади, закладами освіти та науки.</p> <p>3. Високий рівень зносу основних фондів в галузях економіки.</p> <p>4. Недостатньо реалізований потенціал залучення інвестицій за всіма джерелами фінансування.</p> <p>5. Наявні територіальні диспропорції щодо заселення.</p> <p>7. Погіршення демографічних показників (щорічно кількість населення регіону зменшується на понад 10 тис. осіб).</p> <p>8. Недосконалість транспортного забезпечення населення та дорожньої інфраструктури (неналежний стан мережі автомобільних доріг загального користування місцевого значення протяжністю 7,5 тис. км).</p> <p>9. Недостатній рівень забезпечення населення якісним питним водопостачанням (обмежений режим водопостачання (погодинна подача води у м. Гайсин, смт Теплик, Глухівці, Вапнярка).</p>

Продовження таблиці К1

Можливості	Загрози
<p>1. Реалізація на території області державних ініціатив - інфраструктурних проектів (Go Highway - автобан Одеса-Гданськ; будівництво мосту «Ямпіль-Косеуци», модернізація аеропорту в Гавришівці).</p> <p>2. Зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель дасть можливість залучити на територію області потужних інвесторів із новими технологіями та потенціалом до створення нових виробництв, спрямованих на збільшення доданої вартості продукції сільського господарства</p> <p>3. Стимулювання експортної та інноваційної діяльності на національному рівні</p> <p>4. Активізація транскордонного та міжрегіонального співробітництва</p> <p>5. Зростання інвестиційної привабливості країни, підвищення можливостей для залучення інвестиційних ресурсів. (Дону).</p> <p>6. Розвиток інформаційних технологій, запровадження електронного урядування, інформатизації та цифровізації органів державної влади.</p> <p>7. Зміна підходів до фінансування галузі освіти та науки. Завершення реформи галузі освіти (ВНЗ) та інновацій.</p> <p>8. Розширення можливостей залучення коштів в проекти регіонального розвитку через державні фонди (ДФРР, Фонд енергоефективності) та проекти міжнародної технічної допомоги, запровадження нових фінансових інструментів (випуск муніципальних облігацій), використання механізмів міжмуніципального співробітництва та державно-приватного партнерства.</p> <p>9. Активний розвиток «креативної економіки», поява нових ніш на ринку культурних пропозицій для регіональних культур, креативних індустрій, за рахунок зростання кількості недержавних установ, що діють в культурній галузі.</p>	<p>1. Міграція населення у більш урбанізовані населені пункти та закордон (у т.ч. міграція до країн ЄС внаслідок поліпшення умов для трудових мігрантів з України з боку деяких країнах ЄС (Польщі, Чехії, Німеччини), відтік висококваліфікованих кадрів (у т.ч. фахівців ІТ-сектору).</p> <p>2. Наростання світової економічної кризи, зменшення попиту на деякі експортно-орієнтовані товари з високою еластичністю попиту (за результатами проведеного експертного опитування представників місцевого бізнесу).</p> <p>3. Зменшення інвестиційної привабливості в країні, в наслідок наростання політичної нестабільності в країні, погіршення її макроекономічних показників, показників фінансово-економічної стабільності, кредитного рейтингу, вплив іноземних інвестицій, зростання валютно-курсних ризиків в країні).</p> <p>4. Постійні зміни нормативно-правової бази внаслідок впровадження структурних реформ та політичних змін на національному рівні.</p> <p>5. Скорочення робочих місць у сільській місцевості у зв'язку із розвитком агроінновацій та зняттям мораторію на продаж сільськогосподарських земель (населення зможе реалізувати свої паї на відкритих аукціонах, під загрозою зникнення/ліквідації можуть стати фермерські господарства, які не зможуть конкурувати за земельні ресурси із потужними агропромисловими холдингами).</p> <p>6. Низький рівень фінансування фундаментальних та прикладних досліджень в країні, і як наслідок висока технологічна відсталість виробництва, низький рівень потенціалу смартспеціалізації (за результатами проведеного експертного опитування представників місцевого бізнесу).</p>

Продовження таблиці К1

Можливості	Загрози
	<p>7. Зростання конкуренції з боку міжнародних корпорацій на регіональному та національному ринках (за результатами проведеного експертного опитування представників місцевого бізнесу).</p> <p>8. Ескалація військового конфлікту на сході України, загроза регіональній безпеці з боку прикордонних територій, які перебувають в зоні впливу РФ.</p> <p>9. Глобальні зміни клімату, які вплинуть на розвиток сільського господарства і сферу ЖКГ, зростання потоку біженців через екологічні загрози збільшення навантаження на соціальну сферу (за результатами проведеного експертного опитування представників місцевого бізнесу).</p> <p>10. Низький рівень екологічної свідомості та відповідальності з боку населення та суб'єктів господарювання.</p>

Додаток Л

Таблиця Л1

Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Вінницької області
(складено автором на основі [63])

№ категорії	Категорія, тип територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Кількість, шт.	Площа (га)	% заповідності від площі
I.	Природні заповідники	-	-	
II.	Біосферні заповідники	-	-	
III.	Національні природні парки	1	20203,40	0,76
IV.	Регіональні ландшафтні парки	3	12790,38	0,48
V.	Заказники:	136	24487,23	0,92
V.1.	а) загальнодержавного значення:	21	13563,7	
	в т.ч. – ландшафтні	4	1208	
	– лісові	1	295	
	– ботанічні:	14	7969	
	з них: – ботанічного профілю	12	7803	
	– ботаніко-ентомологічного профілю	2	166	
	– загальнозоологічні	2	4091,7	
V.2.	б) місцевого значення:	115	10923,53	
	в т.ч. – ландшафтні	47	3375,92	
	– лісові	6	83,3	
	– ботанічні:	42	4996,85	
	з них: – ботанічного профілю:	33	4895,05	
	– ботаніко-гідрологічного профілю	6	53,01	
	– ботаніко-ентомологічного профілю	3	48,79	
	– гідрологічні	15	1615,86	
	– орнітологічні:	2	208	
	з них: – орнітологічного профілю	1	133	
	– гідроорнітологічного профілю	1	75	
	– ентомологічні	1	13,3	
	– загальнозоологічні	2	630,3	
VI.	Пам'ятки природи:	197	1004,49	0,04
VI.1.	а) загальнодержавного значення:	10	322	
	в т.ч. – комплексні (геолого-ботанічного профілю)	2	143	
	– ботанічні	2	12,5	
	– загальнозоологічні	2	69	
	– геологічні (геоморфологічного профілю)	4	97,5	

Продовження таблиці Л1

№ категорії	Категорія, тип територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Кількість, шт.	Площа (га)	% заповідності від площі
VI.2.	б) місцевого значення:	187	682,49	
	в т.ч. – комплексні	6	309,2	
	– геологічні:	14	10,55	
	з них: – геоморфологічного профілю	2	1,05	
	– стратиграфічного профілю	1	0,5	
	– палеонтологічного профілю	3	3	
	– мінералого-петрографічного профілю	4	2,5	
	– тектонічного профілю	1	0,5	
	– мальовничого профілю	3	3	
	– гідрологічні:	60	1,11	
	з них: – витoki річок	2	0,08	
	– джерела	58	0,96	
	– водно-болотні об'єкти	1	0,07	
	– ботанічні:	102	283,93	
	з них: – генетичні резервати основних лісоутворюючих порід, еталонних, елітних і плюсових насаджень	47	271,78	
	– плюсові дерева	7	1,06	
	– вікові дерева	22	0,39	
	– екзотичні дерева	21	6,85	
	– резервати лісової трав'яної флори	1	0,9	
	– резервати водно-болотної і лучно-болотної рослинності	2	0,15	
	– резервати степової і лучно-степової флори	2	2,8	
	– загальнозоологічні:	4	77,8	
	– орнітологічного профілю	1	3,3	
	– герпетологічного профілю	3	74,5	
VII.	Заповідні урочища	30	734,4	0,02
VIII.	Ботанічні сади:	-	-	
VIII.1.	а) загальнодержавного значення	-	-	
VIII.2.	б) місцевого значення	-	-	
IX.	Дендрологічні парки:	1	10	0,0003
IX.1.	а) загальнодержавного значення	-	-	
IX.2.	б) місцевого значення:	1	10	
X.	Зоологічні парки:	-	-	
X.1.	а) загальнодержавного значення	-	-	
X.2.	б) місцевого значення	-	-	
XI.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва:	36	768,1	0,03
XI.1.	а) загальнодержавного значення	11	401	

Продовження таблиці Л1

№ категорії	Категорія, тип територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Кількість, шт.	Площа (га)	% заповідності від площі
XI.2.	б) місцевого значення	25	367,1	
РАЗОМ:		404	59998	2,26
Входять до складу територій інших об'єктів ПЗФ		24	8275,3	
Фактична площа ПЗФ області		380	54880,5	2,07

Додаток М

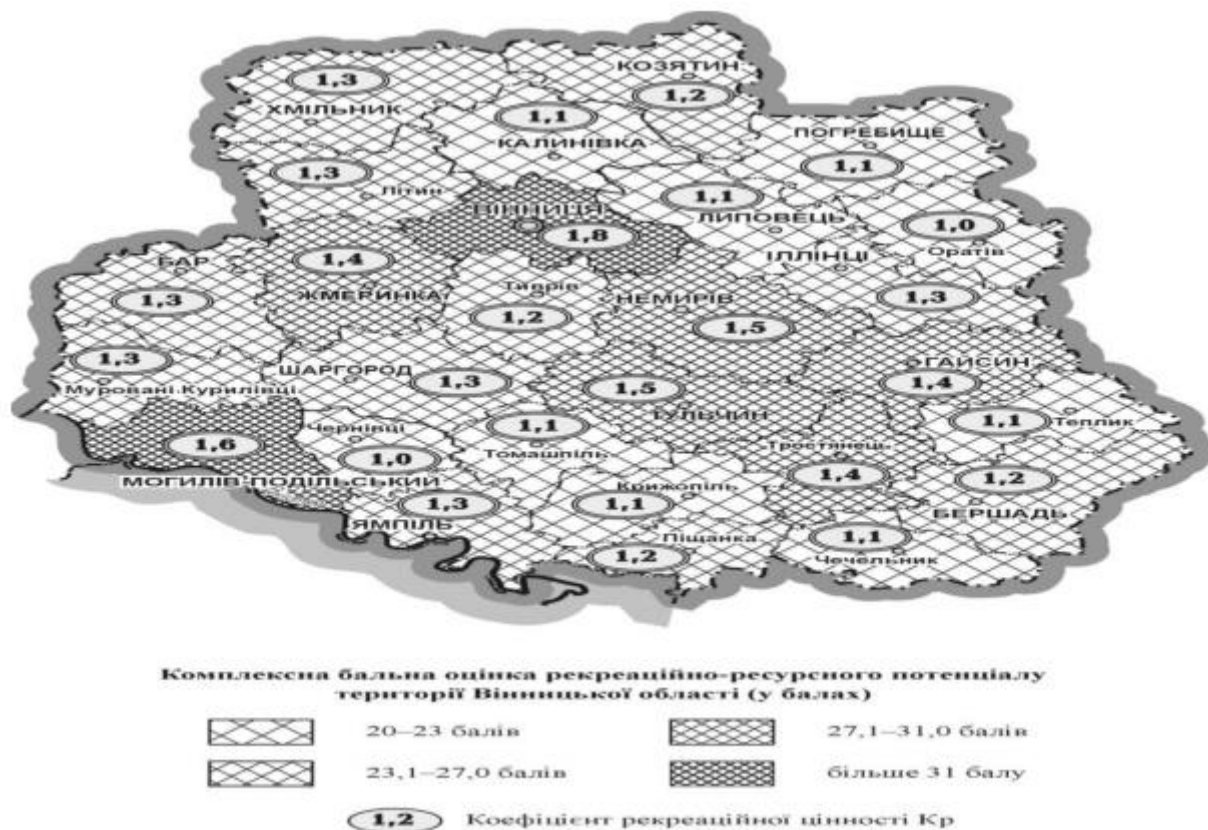

Рис. М1 – Комплексна бальна оцінка історико-культурних ресурсів Вінницької області (складено автором за [63])

Додаток Н

	Сильні сторони «Си+М»	Слабкі сторони «Сл+М»
Можливості	1 – 1, 2, 3, 4, 7, 8 2 – 1, 2, 3, 4, 6, 7 3 – 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 4 – 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 5 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 6 – 2, 3, 4, 5, 7 7 – 2, 3, 4, 5, 7	1 – 1, 2, 3, 5, 6, 7 2 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 3 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 4 – 1, 2, 3, 5, 6, 7 5 – 1, 2, 3, 5, 7 6 – 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 7 – 1, 2, 3, 4, 5, 7
Загрози	«Си+З» 1 – 4, 5, 6, 7 2 – 1, 3, 4, 6 3 – 1, 2, 3, 4, 6, 7 4 – 1, 2, 4, 6, 7 5 – 1, 2, 3, 4, 5, 6 6 – 1, 4, 5, 6 7 – 1, 2, 3, 4	«Сл+З» 1 – 1, 2, 3, 4, 5, 7 2 – 2, 3, 4, 5, 6, 7 3 – 1, 2, 4, 5 4 – 1, 2, 3, 4, 5, 6 5 – 2, 4, 5, 6, 7 6 – 1, 2, 4, 5 7 – 1, 2, 6, 7

Рис. Н1 – Синтез факторів зовнішнього і внутрішнього середовища (матриця - SWOT) [складено автором]

Додаток П

Таблиця П1

SWOT-аналіз готельної та санаторно-курортної діяльності у Вінницькій області [складено автором]

Переваги (сильні сторони)	Недоліки (слабкі сторони)
<ul style="list-style-type: none"> - вдале місцезнаходження; - підтримка органів влади розвитку санаторно-курортної сфери в регіоні; - сприятлива цінова політика; - поєднання послуг; - концентрація на широкий цільовий сегмент; - зростаючий попит на диверсифіковані види санаторно-курортних послуг; - креативний інтелектуальний потенціал; - низька цінова політика порівняно з конкурентами; - широке коло охоплення сегментів ринку; - сприятлива кон'юнктура і значний потенціал зовнішніх ринків, високий інтерес туристів до Вінницької області та стійкий попит на вінницькі турпродукти; - наявність системи стратегічного управління розвитком туризму, висока ефективність заходів державної регіональної та інвестиційної політики у сфері туризму; - узгодженість регіональної стратегії розвитку туризму в області та ряду великих корпоративних структур; - велика кількість і різноманітність об'єктів туристського показу і туристично-рекреаційних ресурсів. 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатній рівень розвитку інфраструктури; - незначний рівень реклами та інформаційного сервісу; - невисокий рівень матеріально-технічного забезпечення; - відсутність узгодженого плану дій; - неефективна політика мотивації персоналу; - низький рівень обізнаності серед сегментів споживачів; - обмежений маркетинговий бюджет; - нестача кваліфікованих трудових ресурсів у сфері туризму і недостатньо висока якість підготовки фахівців для туристського сектора; - низька доступність і незадовільний технічний і естетичне стан основної маси найбільш важливих об'єктів туристського показу в області, що призводить до сезонного режиму функціонування багатьох об'єктів; - низький ступінь фондоозброєності вінницьких туристських компаній; - низький рівень розвитку туристської і допоміжної інфраструктури в поєднанні з низьким ступенем задоволення вимог міжнародних галузевих стандартів у туризмі; - недостатня ефективність використовуваних маркетингових інструментів і відсутність сильних і конкурентоспроможних вінницьких туристських брендів.

Продовження таблиці П1

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - потенційно високий попит на санаторно–курортні послуги; - виділення санаторнокурортної індустрії регіону пріоритетом економічного розвитку; - проведення активної рекламно-інформаційної роботи щодо заохочення споживачів; - зростання кількості кваліфікованого персоналу в сфері обслуговування; - посилення попиту серед споживачів на пакетні санаторно-курортні продукти; - збільшення кількості внутрішніх та зовнішніх споживачів; - наявні ресурси для стратегії диверсифікації санаторнокурортного продукту. 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання рівня конкуренції; - несвоєчасна реакція на зміни у зовнішньому середовищі; - трансформація політичного та економічного курсу в державі щодо регіонального розвитку санаторно-курортних послуг; - зміна смаків споживачів; - недостатнє фінансування на реалізацію регіональних програм; - стрімкий відплив кваліфікованих кадрів; - велика вартість кредитних ресурсів.